

თეა ქარჩავა

ასისტენტ-პროფესორი, თსუ

**აღმოსავლეთში ინგლისელთა სავაჭრო და დიპლომატიური
მიზნებისა და საქართველოს ისტორიის
ზოგიერთი საკითხის დაზუსტებისთვის
(ენტონი ჯენკინსონის რელაციონის მიხედვით)**

დიდი გეოგრაფიული აღმოჩენების თანადროულად, რამაც შემდგომში ძირეულად შეცვალა ევროპულ სახელმწიფოთა სოციალურ-ეკონომიკური და, შეიძლება ითქვას, მენტალური განვითარება, არც სხვა კატაკლიზმები აკლდა ევროპის კონტინენტს. ბიზანტიის იმპერიის დამხობამ და ამ ტერიტორიაზე ოსმალეთის იმპერიის დამკვიდრებამ, რომელიც მე-16 საუკუნეში უკვე სამ კონტინენტზე გადაიჭიმა, ადრეული ახალი პერიოდის ევროპისთვის ერთ-ერთი პრობლემატური საკითხი დააყენა დღის წესრიგში: ამ ახალ რეალობასთან ან კონფრონტაცია, ან კიდევ თანამშრომლობა. ამავე დროს, გეოგრაფიულმა აღმოჩენებმა ძალიან გაამძაფრა ეკონომიკური ინტერესი, რამაც ევროპულ ქვეყნებში სხვადასხვა მიმართულებით (აზია იქნებოდა, აფრიკა თუ ამერიკის კონტინენტი) სავაჭრო-სამომოსვლო გზებისა და ბაზრების, მანამდე არნახული, მოპოვების სურვილი გამოიწვია.

კონფრონტაციის კონტექსტში ნიშანდობლივია ანტიოსმალური კოალიციების შექმნის მცდელობები, რომლის დროსაც დასავლეთს ყველაზე რეალურ პარტნიორად სეფიანთა სპარსეთი ესახებოდა, როგორც ოსმალეთის უმთავრესი მოწინააღმდეგე აღმოსავლეთში. თუმცა, ანტიოსმალურმა კოალიციებმა ვერ უზრუნველყვეს დასავლეთ ევროპის ყველა ქვეყნის გაერთიანება და ერთ პოზიციაზე დადგომა. რელიგიური განსხვავებულობა და ოსმალთაგან მომდინარე სამხედრო საფრთხე, რაც არაერთგზის დაადასტურა ბალკანეთსა და ცენტრალურ ევროპაში „პორტას“¹ წარმატებებმა, არ აღმოჩნდა საკმარის

¹ ბრწყინვალე პოსტა – ოსმალეთის იმპერიის ცენტრალური მთავრობის, ზოგადად ოსმალეთის მმართველობითი სისტემის აღმნიშვნელი ტერმინი დიპლომატიაში

სი დულაბი დასავლეთ ევროპის ქვეყნებისთვის, რათა ერთიანი ფრონტით ებრძოლათ თურქ-ოსმალთა წინააღმდეგ. თუ ჰაბსბურგები ამ პერიოდში მუდმივად დაპირისპირებულნი იყვნენ ოსმალებთან, საფრანგეთი საერთოდ მისი მოკავშირე გახდა; ლევანტში საკუთარი ინტერესებიდან გამომდინარე, მერყევი პოზიცია ჰქონდა ვენეციას, ხოლო ინგლისელებს, რომელთაც, ამ ეტაპზე, უპირატესად, ეკონომიკური მოტივები ამოძრავებდათ, ახალი სავაჭრო არეალების ხელში ჩაგდება სურდათ ხმელთაშუაზღვისპირეთში და, ზოგადად, აღმოსავლეთში, და ამ მიმართულებით მცდელობა არ დაუკლიათ.² ამისთვის მათ არა მხოლოდ ოსმალეთის კონტროლქვეშ მდებარე სივრცეში, არამედ მახლობელ აღმოსავლეთშიც მოახერხეს შეღწევა და საინტერესო ცნობებიც დატოვეს. წინამდებარე სტატიის მიზანია ევროპა-აღმოსავლეთის ურთიერთობის რეალიების ფონზე, ინგლისელთა სპარსეთსა და სამხრეთ კავკასიაში ვიზიტების ეკონომიკური და დიპლომატიური მოტივების ანალიზი. ამის საფუძველზე შესაძლებლობა გვეძლევა საქართველოს ისტორიაში საკამათო საკითხების ირგვლივ საკუთარი მოკრძალებული მოსაზრებები გამოვთქვათ.

თავის დროზე სებასტიან კაბოტი უმცირესობაში იყო, ვინც ჩრდილო-აღმოსავლეთ გასასვლელების მნიშვნელობას ანიჭებდა უპირატესობას აზიაში შესაღწევად, მაგრამ სწორედაც რომ ჩრდილოეთის გზებით მოხდა ინგლისელთა წინსვლა აზიისაკენ. სანამ ინგლისური ოსტ-ინდოეთის კომპანია ინდოეთში პორტუგალიელებთან დაპირისპირებასა და იქ პოზიციების დაკავებას შეძლებდა, ასევე, მომავალში ინგლისის იმპერიის ეკონომიკური ძლევამოსილების გარანტიად იქცეოდა, ინგლისელთა „მოსკოვიის კომპანიის“ წარმომადგენლებმა 1558-1581 წლებში აღმოსავლეთში 7 ვიზიტი განახორციელეს. მათგან ერთი – შუა აზიაში და ექვსი კი – სეფიანთა სპარსეთში შედგა. თითოეული ვიზიტი ანგარიშების სახით წარედგინა საკუთრივ კომპანიასა და სამეფო კარს და შესულია ჰაკლუიტის ცნობილ ნაწარმოებში – “The Principal Navigations, Voyages Traffiques and Discoveries of the English Nation” (პირველად გამოიცა 1598-1600 წწ.).³ საინტერესო ცნობები სეფიანთა სპარსეთში მოგზაურობის შესახებ დატოვა არა მარტო ენტონი ჯენკინსონმა (პი-

² Dorothy M. Vaughan. Europe and the Turk: A pattern of Alliances, 1350-1700. Liverpool. 1954, გვ. 205-2015; იხ. ასევე: თ. ქარჩავა, თ. წითლანაძე. ლევანტური კომპანიის შექმნა და ტიუდორთა დიპლომატიის შედეგები XVI საუკუნის ოსმალთა იმპერიაში. საქართველოს უნივერსიტეტის III ყოველწლიური ეროვნული კონფერენცია ჰუმანიტარულ მეცნიერებებში. თბ. 2011, გვ. 396-409.

³ R. Hakluyt. The Principle Navigations, Voyages, Traffiques and Discoveries of the English Nation (1598-1600) – <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.03.0070%3Anarrative%3D121>.

ონერმა ამ მიმართულებით, სწორედ მის სახელს უკავშირდება ბუხარასა (1558-1559წწ.) და სპარსეთში (1561-1562 წწ.) მოგზაურობა), არამედ მეორე მოგზაურობის (1563-1564 წწ.) მონაწილე რიჩარდ ჩინიძე. ასევე, მესამე (1575-1567 წწ.) და მეოთხე (1568-1569 წწ.) მოგზაურობის მონაწილე არტურ ედვარდსმა, მეხუთე (1569-1574 წწ.) ჯეფრი ბეკეტმა და ბოლო, მეექვსე მოგზაურობის (1579-1581 წწ.) მონაწილე ქრისტოფერ ბორომ. როგორც ვხედავთ, ინგლისელები საოცარი ინტენსივობითა და შტურმით შეეცადნენ ამ მიმართულებით გზის გაკვლევას და ცნობებიც საინტერესო დატოვეს როგორც სეფიანთა სპარსეთზე, ისევე ამ სახელმწიფოს გავლენის ქვეშ მყოფ სამხრეთ კავკასიის ხალხებზე; ამ უკანასკნელთა სპარსეთსა და ოსმალეთთან, ასევე მოსკოვის სახელმწიფოსთან ურთიერთობაზე, შიდა ეკონომიკურსა და პოლიტიკურ მდგომარეობაზე და სხვა. თუმცა, გამომდინარე ქართული სახელმწიფოების იმ კონკრეტული პოლიტიკური ვითარებიდან და იმ ინფორმაციიდან, რაც ენტონი ჯენკინსონის ცნობებშია (საუბარი გვაქვს მის სრულ რელაციონზე, რომელიც ვთარგმნეთ და არა ფრაგმენტებზე, როგორც იყო ხოლმე აქამდე წარმოდგენილი ქართველი მკვლევრების ნაშრომებში) ჩვენი გადასახედოდან ყურადღებას, პირველ რიგში, სპარსეთსა და სამხრეთ კავკასიაში განხორციელებული მოგზაურობის სწორედ მისეული ჩანაწერები იპყრობს.

საკამათო არაა, რომ XVI საუკუნე საქართველოსთვის საკმაოდ მძიმე პერიოდია, როცა ნაწილებად დაშლილი ქვეყანა, თურქ-ოსმალებისა და სეფიანთა გავლენების არეალში მოქცეული და მოხარკედ ქცეული, თვითგადარჩენისთვის იბრძოდა. შესაბამისად, ამ მხრივ თანადროული ქართული წყაროები არც თუ ისე მრავალია,⁴ ამიტომ განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ჩვენთვის ყველა ის ცნობა იძენს, რომელიც ჩვენი ქვეყნის წარსულში მომხდარ მოვლენების რეკონსტრუქციისთვის და სურათის ფართო ჭრილში დანახვისთვის

⁴ ამ პერიოდის კვლევისთვის ქართული საისტორიო წყაროებიდან ფარსადან გორგიჯანიძის „საქართველოს ისტორიას“ (იხ. ს. კაკაბაძე. ფარსადან გორგიჯანიძის საქართველოს ცხოვრება. საისტორიო მომბე. ტ II. თბ. 1925); ბერი ეგნატაშვილის რედაქციით დამუშავებულ „ახალი ქართლის ცხოვრებას“ (ახალი ქართლის ცხოვრება. ტექსტი ქართულიდან თანამედროვე ქართულზე გადმოიტანა და კომენტარები დაურთო გ. მაჭარაშვილმა. თბ. 2012), ვახუშტის საქართველოს სამეფოს აღწერას (ქართლის ცხოვრება. ვახუშტი ბატონიშვილის საქართველოს სამეფოს აღწერა, ნაწ. 2. ტექსტების ძველი ქართულიდან ახალ ქართულზე გადმოიტანეს და კომენტარები დაურთეს: მაია რაფაევამ, თამარ მარგაიანმა. ახალი ივერონი. 2012) და მესხური ღაფთის ქრონიკას (ქ. შარაშიძე. სამხრეთ საქართველოს ისტორიის მასალები (XV-XVI სს.). თბ. 1961) თუ დავასახელებთ. ამათგან, მიუხედავად იმისა, რომ შეიცავს საკმაოდ საინტერესო ცნობებს ოთხივე, ჩვენთვის საინტერესო, საკუთრივ XVI საუკუნეში მხოლოდ ეს უკანასკნელია შექმნილი, ხოლო ბერი ეგნატაშვილიც, ფარსადან გორგიჯანიძეცა და ვახუშტიც რა ქართულ საისტორიო მასალას იყენებდნენ, საკუთარი თხზულებების წერისას, ჩვენთვის უცნობია.

გამოგვადგება. თუკი შევეცდებით ენტონი ჯენკინსონის მიერ ქართველების ფრაგმენტულად მოხსენიების ფაქტების ერთმანეთთან დაკავშირებას, მთელი მისი რეპორტის ერთიან კონტექსტში გააზრებას და ასევე, მათ შესაბამისი ეპოქის ამსახველ სპარსულ-ოსმალურ და ქართულ წყაროებთან შეჯერებას, ეს მეტ სიცხადეს შეიტანს XVI საუკუნის ქართული პოლიტიკურ-ეკონომიკური და დიპლომატიური პრობლემების გაშუქებაში და რეპორტში მოხსენიებული პიროვნებების (ქართველების) იდენტიფიცირებასთან დაკავშირებულ კამათში. ასევე, გარკვეული ვარაუდების გამოთქმის საშუალებასაც მოგვცემს, რაც შეიძლება საკითხის ახლებურად გადააზრების საფუძველი გახდეს. ქვემოთ შევეცდებით, ეტაპობრივად გავშალოთ ეს საკითხები.

არავისთვის საკამათო არაა, რომ შორეულ აღმოსავლეთთან პირდაპირი საზღვაო კავშირის გაჩენამ პირველ რიგში სწორედ ვენეციის სავაჭრო ძლიერებას შეუერთა საფუძველი (არა ერთბაშად, რა თქმა უნდა, არამედ ეტაპობრივად), რომელიც ემყარებოდა სახმელეთო-საქარაგვო გზებით ლევანტამდე მოტანილი სანელებლებით ვაჭრობაზე მონოპოლიას. დაიწყო ზრდა არა მხოლოდ ახალმა სავაჭრო ცენტრებმა, სადაც ახლებურ სავაჭრო ფორმებს ვაწყდებით (ანტვერპენის სავაჭრო ბირჟა), არამედ პორტუგალიელებისა და ესპანელების კვალდაკვალ სხვა ევროპული სახელმწიფოებიც აქტიურად ჩაერთვნენ ახალი კონტინენტებისა და ახალი სავაჭრო-სამომოსვლო გზების და ნედლეულის წყაროებისა თუ ბაზრების ძიებაში. ინგლისი, რომელსაც XV საუკუნის მიწურულს ძალზე მწირი აქტივობები ჰქონდა ამ მიმართულებით და მხოლოდ ჯონ კაბოტის (ჯოვანი კაბოტო) ნიუფაუნდლენდთან მოგზაურობით თუ მოიწონებდა თავს, ხოლო ადგილობრივ მაუდის წარმოების საჭიროებებს ჯერ კიდევ ფლანდრიაში გატანილი მატყლით აკმაყოფილებდა, უკვე XVI საუკუნიდან ნახტომისებური ნაბიჯები გადადგა. ინგლისელმა ვაჭრებმა, ტიუდორი მონარქების მხარდაჭერით, საბოლოოდ დაამარცხეს და წელში გატეხეს ჰანზის სავაჭრო ძლიერება⁵ და სხვადასხვა ქვეყანასთან პირდაპირ სავაჭრო ურთიერთობებში ჩაებნენ. ამასთანავე, მონარქის ხელდასხმით, მათი ინტერესების გამტარებელი ან მათ მიერ დაქირავებული პირები, სანამ არ დაეუფლნენ საკმარის ძალას პირდაპირ დაპირისპირებოდნენ ჰაბსბურთა ესპა-

⁵ Oxford Dictionary of World History. (ed. Dr. Alan Isaacs. F. Alexander. J. Law. E. Martin). Oxford Univ. Press. Oxford-NY. 2001, გვ. 408-409

ნეთის სამხედრო-საზღვაო ძალას, მძლავრი პირატული რეიდებით აწუხებდნენ მათ და, ამგვარად, საკუთარ ძალასაც სინჯავდნენ, როგორც კორსარები და პირველადმოჩენები და ნაძარცვი ქონებით ხაზინასაც ამდიდრებდნენ.⁶ ამიტომ ამ ორ სეგმენტს – კორსარებსა და ვაჭრებს თავიანთ ახალ წამოწყებებში არასდროს აკლდათ სამეფო ხელისუფლების მხარდაჭერა და სავსებით შეესაბამებათ უოლტერ რელის დევიზი – *tam Marti quam Mercurio* (ერთდროულად მარსისა [ომის ღმერთი] და მერკურის [ვაჭრობის ღმერთი] სამსახურში). მიუხედავად იმისა, რომ ვირჯინიის მიმართულებითაც იმოგზაურა უოლტერ რელიმ, გვინებისა და ბრაზილიის მიმართულებითაც სცადეს გაცურვა ჰოუკინსმა ჩრდილო-დასავლეთიდან და ნიუფაუნდლენდიდან მცდელობებიც არ დააკლეს, რომ შორეული აღმოსავლეთის ქვეყნებისკენ გზა გაეჭრათ, ეს წამოწყებები შედეგიანი არ გამოდგა და ინგლისელებმა მზერა ჩრდილო-აღმოსავლეთის მიმართულებით გადატანეს. ამ მხრივ განსაკუთრებული წვლილი უ. უოლბისა და რ. ჩენსლერს მიუძღვით, რომლებმაც ნორვეგიის შემოვლითი გზით ჩინეთამდე მიღწევა სცადეს.⁷

ინგლისში ფართოდ წახალისებულმა ჩრდილო-აღმოსავლეთის გასასვლელების ძიებამ (მანამდე აღმოსავლეთისკენ აღმოჩენილ გზებზე ჯერჯერობით პროტუგალიასა და ესპანეთს, ასევე ვენეციასა და გენუას ინგლისის სამეფო ამ ეტაპზე ტოლს ვერ დაუდებდა) ინგლისელი მოგზაურები (ლონდონელი ვაჭრები) თავდაპირველად რუსეთში და არა შორეულ აზიაში მიიყვანა. ერთი შეხედვით, შეიძლება მოგვეჩვენოს, რომ ეს მცდელობაც უკვალოდ ჩაივლიდა, ვინაიდან ექსპედიციაზე გაწეული ხარჯი დაკარგული ჩანდა, ხოლო სასწაულებრივად გადარჩენილი ადამიანები კი – ჩინეთის ნაცვლად (რომელიც სიმდიდრის მოპოვების მსურველ ინგლისელ ვაჭრებს ძალიან იზიდავდა), რუსეთის შუაგულში აღმოჩნდნენ. თუმცა, სწორედ ჩენსლერი (ამ წა-

⁶ История средних веков (Под редакцией С.П. Карпова). Раннее новое Время. Изд. Московского Университета. 2011, г. 268-269; ასევე, იხ.: J. H. Perry. The Age of Reconnaissance: Discovery, Exploration and Settlement, 1450-1650. University of California Press, 1982.

⁷ 1553 წელს ინგლისელებმა ჩრდილო-აღმოსავლეთის გზის გაკვლევა ჩენსლერისა და ილოგბის მეთაურობით განაახლეს. ისინი მიზნად ისახავდნენ ჩრდილოეთის ყინულოვანი ოკეანიდან ჩინეთისა და ინდოეთის მიმართულებით გაღწევას, თუმცა, სკანდინავიის შემოვლის შემდეგ, მათი გეგმები მდ. ჩრდ. დვინას შესართავთან გაიყინა. აქედან ჩენსლერმა მაინც მოახერხა მოსკოვამდე მიღწევა, სადაც ის ივანე მრისხანეს წინაშე წარსდგა. ამან დაულო სათავე ინგლისსა და მოსკოვის (რუსეთის) სახელმწიფოს შორის სავაჭრო და დიპლომატიური ურთიერთობების დამყარებას და „მოსკოვის კომპანიის დაარსებას“ (იხ. დასავლეთ ევროპის ისტორია (რედ. მ. პაპაშვილი). თბ. 2015, გვ. 222-223; XVI ს.; Летопись Двинская [сост. и авт. предисл. А.А. Титов]. Москва. 1889; История средних веков, г. 267.

მოწყების ერთ-ერთი მოთავე) აღმოჩნდა ის ადამიანი, რომელმაც იმ ახალ სა-
ჭიროებებს, რომლებსაც ვაჭარ-ავანტიურისტთა წარმოწყვებები აყენებდა დღის
წესრიგში, გაუსწორა თვალი. მან სწრაფად მოახერხა ორიენტირება ახალ
ქვეყანაში და თავის წერილში მკაფიოდ ჩამოაყალიბა არა მხოლოდ მოსკოვის
სახელმწიფოს ეკონომიკის, სოციალური ვითარებისა და რელიგიის მახასიათ-
ებლები, არამედ ევროპის ქვეყნებთან ეკონომიკური კავშირების, ზოგადად, სა-
ერთაშორისო ურთიერთობების დამყარების წყურვილი, რომელიც ამ დროს
აღმავლობის გზაზე მყოფ მოსკოვის სახელმწიფოს ჰქონდა. ეს კი, თავის
მხრივ, ინგლისელ ვაჭრებს ახალ, უკვე აღმოჩენილ ბაზარს და ამ სახელმწი-
ფოს გავლით, სხვა ბაზრებსა და ქვეყნებთან კონტაქტების შანსს აძლევდა.
ჩენსლერის ინფორმაცია იმდენად დამაჯერებელი აღმოჩნდა, რომ ვაჭარ-ავან-
ტიურისტთა საზოგადოებამ მალე ამ მიმართულებით განსაკუთრებული ქარ-
ტია მოიპოვა და „მოსკოვის კომპანიის დაარსება“ (1555 წ.) უზრუნველყო,
რასაც მოჰყვა ურთიერთობების დამყარება ორ ქვეყანას შორის⁸.

„მოსკოვის“ [რუსეთის] ბაზარზე ფეხის მოკიდების შემდგომ ინგლისე-
ლები ცდილობდნენ, ვოლგის გზის გამოყენებით (ცნობილია, რომ 1552 წელს
ყაზანისა და 1556 წელს ასტრახანის ხელში ჩაგდებას გახდა შესაძლებელი
ამ გზის გამოყენება) უშუალო სავაჭრო ურთიერთობები დაემყარებინათ არა
მხოლოდ ინდოეთთან (რომლის სიმდიდრეზე ცნობილი იყო პორტუგალიელებ-
ის მიერ იქიდან ჩამოტანილი საქონლით და, ასევე, დამოკიდებულებით, თუ
როგორ აკონტროლებდნენ ყველა გზას, რომ მონოპოლიური ვაჭრობაში სხვა
ევროპელთაგან ხელი არ შეშლოდათ) და ჩინეთთან შუა აზიისა და სპარსე-
თის გავლით, არამედ საკუთრივ ამ უკანასკნელთან, რომლის მთავარ საექს-
პორტო საქონელსაც აბრეშუმი წარმოადგენდა. თუმცა, სეფიანთა სპარსეთამ-
დე, ინგლისელებმა შორეულ აზიაში მოგზაურობა გადაწყვიტეს ვოლგისა და
კასპიისპირეთის გზის გამოყენებით.

რუსეთის გავლით ამ რთულსა და ამბიციურ მოგზაურობას ამტანი და
გამბედავი მოგზაური სჭირდებოდა. სწორედ ასეთი გამოდგა ენტონი ჯენკინ-
სონი, რომელიც მოსკოვის კომპანიის წარმომადგენელი იყო და თავისი მოგ-
ზაურობების აღრეულ ეტაპზე ლევანტშიც გახლდათ ნამყოფი. როგორც ჩანს,
ამ გამოცდილებამ ჯენკინსონის შემდგომ მოგზაურობებზე დიდი გავლენა იქ-
ონია და მას თვალი აუხილა იმ შესაძლებლობებზე, რომლებსაც ახლო და

⁸ A. J. Gerson. The Organization and Early History of Moscow Company. in: Studies in the History of English Commerce in the Tudor Period. N-Y. 1912, გვ. 116-120.

ცენტრალურ აზიისა და კიდევ უფრო აღმოსავლეთითაც მდებარე ქვეყნებთან ვაჭრობა მოიტანდა.

ამ მიზნებით აღესილმა ჯენკინსონმა 1557 წელს რუსეთს მიაშურა, სადაც, თავდაპირველი დაბრკოლებების შემდეგ, საკმაოდ თბილი შეხვედრა ჰქონდა ივანე მრისხანესთან, რომელმაც იგი შემდგომი მოგზაურობის გაგრძელებისთვის აუცილებელი სარეკომენდაციო წერილებითაც აღჭურვა.

ვოლგას ენტონი ჯენკინსონი თანამემამულე რიჩარდ და რობერტ ჯონსონებისა და თათარი თარჯიმნის თანხლებით დაუყვა. ასტრახანში ჯგუფმა გემი შეიძინა და თამამად განაგრძო გზა ზღვით – ისინი პირველი ინგლისელები იყვნენ, ვინც კასპიის ზღვაში იცურეს და ამ მხარეში წმინდა გიორგის წითელჯვრიანი დროშა ააფრიალეს.⁹ ხმელეთზე გადმოსვლის შემდეგ დიდ ქარავანს შეუერთდნენ, რომელიც ცენტრალურ აზიაში მიეშურებოდა. ურგენჩიში ხანგძლივი შეჩერებისა და თურქომაწ ტომებთან¹⁰ უსიამოვნო შეხლა-შემოხლის შემდეგ ქარავანმა, როგორც იქნა, ბუხარას მიაღწია. აქ უკვე ჯენკინსონი გულთბილად მიიღო ხანმა¹¹ და ინგლისელებმა აქ გამოიზამთრეს. იმისდა მიუხედავად, რომ ხანი აშკარად ავლენდა ინტერესს ჯენკინსონის გეგმებთან დაკავშირებით და აქტიურად ეკითხებოდა მას რუსეთისა და ინგლისის შესახებ, ინგლისელებმა ბევრს კერაფერს მიაღწიეს. ჯენკინსონს ჰქონდა ამბიციური გეგმა – ჩინეთის მიმართულებით გაეგრძელებინა გზა მარკო პოლოს კვალდაკვალ, მაგრამ აღმოსავლეთის ქვეყნებში არსებული ტურბულენტური მდგომარეობის გამო ვაჭრობა ჩინეთთან, ამ დროისათვის, ფაქტობრივად, ნულამდე იყო დაყვანილი.¹² საუკეთესო პირობებშიც კი, როგორც ჯენკინსონს უთხრეს, მინიმუმ ცხრა თვე მაინც დასჭირდებოდა პეკინამდე მიღწევას. იმის გათვალისწინებით, რომ ამდენივე მას დასჭირდა მოსკოვიდან აქამდე მოსვლისთვის, იგი სავსებით მართებულად შეძრწუნდა ინგლის-ჩინეთის სავაჭრო კონტაქტების დამყარების სირთულეებით.¹³ არც ინდოეთთან ვაჭრობა ჩანდა მაინცდამაინც იმედის მომცემი, იმ ცხელ კლიმატში

⁹ B. Penrose. Travel and Discovery in the Renaissance 1420-1620. Harvard Univ. Press. Cambridge Massachusets. 1955, გვ. 193.

¹⁰ ასე მოიხსენიებს ჯენკინსონი ცენტრალურ აზიაში მცხოვრებ ხალხებს (თ.ქ.)

¹¹ იგულისხმება მუჰამად ხანი – ბუხარის სახანოს შაიბანიანთა(შაიბანიდები) დინასტიიდან იხ.: R. D. Mc Chesney. The Encyclopaedia of Islam, Shibaniids. vol. IX. ed. C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs, G. Lecomte, Brill. 1986, გვ. 428.

¹² B. Penrose. Travel and Discovery in the Renaissance 1420-1620, გვ. 194.

¹³ იგულისხმება გრძელი და საშიში გზა ცენტრალური აზიის ქვეყნებზე, რომლებიც ერთმანეთში ომობდნენ, ინგლისელთათვის უჩვეულო კლიმატური პირობები და ა.შ.

ინგლისური მაუდი და შალის ნაწარმი, რაც ინგლისელთა მთავარი შესათავაზებელი საიმპორტო ნაწარმი იყო და, აგრეთვე, ადგილობრივთა სიღარიბე (მაუდი კი არცთუ იაფი საქონელი გახლდათ), პესრსპექტივას საიმედოს არ ხდიდა. სავაჭრო პერსპექტივებთან დაკავშირებით ჯენკინსონმა და მისმა მხლებლებმა ბუხარა სრულიად იმედგაცრუებულებმა დატოვეს 1559 წელს და სულ ერთი კვირით გამოასწრეს ალყას, რომელშიც ქალაქი მოექცა სამარყანდიდან შემოჭრილი მტრის შედეგად.¹⁴ უკან მომავალი გზა სირთულის მხრივ ისეთივე იყო, როგორიც მიმავალი. ჯენკინსონმა იმაზე ღარიბმა მიაღწია მოსკოვს, ვიდრე დატოვა, თუმცა ამჯერად იგი საკმაოდ მდიდარ ინფორმაციას ფლობდა. ასე რომ, ინფორმაციასთან დაკავშირებით, ჩენსლერის ისტორია, შეიძლება ვთქვათ, განმეორდა. ეს უკვე არის ის პერიოდი, როდესაც ინფორმაციის მოპოვება მატერიალურ კაპიტალზე არანაკლებ ძვირფასი და მნიშვნელოვანია და შემდგომი საგარეო ვექტორების სწორად დაგეგმვისა და გადახედვის აუცილებელი წინაპირობაა.

ვოლგისპირეთის გავლით ჩინეთსა და ინდოეთთან დაკავშირებაზე გულაყრილმა ჯენკინსონმა თავისი ყურადღება სეფიანთა სპარსეთზე გადაიტანა და დაბრუნდა სამშობლოში, რათა „მოსკოვის კომპანიისგან“ სანქცია ამ მიმართულებით ვაჭრობაზე მიეღო.¹⁵ მან სამშობლოში კი მიიღო მსგავსი სანქცია (მიზნობრივი ქარტიის სახით), თუმცა, საჭირო იყო იგივე მოსკოვის ხელმწიფესაც გაეცა, ამიტომ ჯენკინსონს დასჭირდა ივანე მრისხანესთან არა მხოლოდ აუდიენცია, არამედ საკუთარი სამსახურის შეთავაზებაც კი (არა მხოლოდ ინფორმაციის მოპოვების მიზნით), რაც, ვფიქრობთ, გასაგებად იკვეთება სპარსეთში მისი მოგზაურობის შესახებ დატოვებული ცნობებიდან.

ჯენკინსონის რელაციონიდან ჩანს, რომ საკუთრივ მოსკოვის სახელმწიფოს მეფე ივანე მრისხანეს საკმაოდ აინტერესებს ის ეკონომიკური და პოლიტიკური პერსპექტივები, რომლებიც შეიძლებოდა გადაშლილიყო აღმავლობის გზაზე მდგარი მოსკოვის სახელმწიფოსთვის კავკასიონის სამხრეთითა და კასპიისპირეთის მიმართულებით. ყაზანისა და ასტრახანის შემოერთების გარდა, რაც ზემოთ უკვე ვახსენეთ, აღსანიშნავია ამ მხრივ, გზის მატრიმონიალური კავშირებითაც გაკვალვა, კერძოდ, ივანე მრისხანის ქორწინება ჩერქეზეთის მთავრის, თემრუკის ასულზე, მარიაზე (რაც კარგად ჩანს კიდევ რელაციონში). ჯენკინსონის წერილიდან ვიგებთ, რომ პირველადი დაბრკო-

¹⁴ W. Foster. England's Quest of Easter Trade. vol. 1. Routledge. London and NY. 1933, გვ. 21.

¹⁵ B. Penrose. Travel and Discovery in the Renaissance 1420-1620, გვ. 194.

ლების შემდეგ, მოსკოვის მეფე არამცთუ დათანხმდა ინგლისელი ვაჭარ-აგენტების მოგზაურობას მისი სამფლობელოების გავლით სპარსეთში, არამედ სარეკომენდაციო წერილებიც გაატანა სხვა (სპარსეთის გავლენის სფეროში შემავალ) მფლობელებთან და საკუთარი, გარკვეულწილად მნიშვნელოვანი საქმეებიც დაავალა: „არა მარტო მომცა ნებართვის წერილები, როგორც ზემოთ აღვნიშნე, არამედ მნიშვნელოვანი დავალებებიც მომცა შესასრულებლად იმ ქვეყნებში, რომლებშიც მე ვაპირებდი წასვლას,“ – წერს ავტორი.¹⁶

1561 წლის ზამთარი ჯენკინსონმა მოსკოვში გაატარა. იმავე დოკუმენტიდან ვიგებთ, რომ რუსეთის მეფის კარის მაღალ მოხელეთა მხრიდან შექმნილი დაბრკოლებებით თითქმის იმედგადაწურული იყო,¹⁷ როცა ოსიპ ნაპეას¹⁸ დახმარებით აუდიენციაც შეძლო მეფესთან და სარეკომენდაციო წერილების მოპოვებაც. სწორედ ამის შემდეგ მიეცა მას საშუალება, გამგზავრებულიყო 1561 წელს (აპრილის ბოლოს), ქვეყნიდან სპარსეთის ელჩთან ერთად, რომელსაც ჯერ კიდევ ივანე მრისხანესთან აუდიენციისას სადილობზე შეხვდა და მეგობრადაც კი მოიხსენიებს მას.¹⁹ რატომ აღმოჩნდა სპარსეთის ელჩიც ასე კეთილგანწყობილი ინგლისელი ვაჭრისა და მოგზაურისადმი, ამაზე მხოლოდ ვარაუდები შეიძლება გამოვთქვათ, ტექსტიდან კი ეს არ ჩანს. თუმცა, ფეიქრობთ, სავსებით გამიზნულია ის ქმედება, რომ სპარსეთის სამფლობელოებისკენ წამოსვლის ნებართვის მოპოვების გაცემის შემდეგ, რუსეთის მეფე სპარსეთის ელჩსა და ჯენკინსონს ერთად იწვევს ნადიმზე. ეს ის პერიოდია, როცა სპარსულ-რუსული კავშირები მხოლოდ კეთილგანწყობას იწვევს სეფიანთა სპარსეთში, ვინაიდან მზარდ რუსეთში, ევროპელთა მსგავსად, ისიც ჯერჯერობით ოსმალთა წინააღმდეგ პოტენციურ მოკავშირეს უფრო ხედავს, ვიდრე კასპიისპირეთსა და სამხრეთ კავკასიაში მეტოქეს, როგორც ეს მოგვიანებით მოხდა, რაც ცვლის კიდევაც სპარსეთ-რუსეთის ურთიერთობების დინამიკას.²⁰ რელაციონი ცხადყოფს, რომ რუსეთის მეფეც ძალიან დაინტერესებულია ჯენკინსონის სპარსეთში უსაფრთხოდ ჩაღწევით, რაც კიდევ უფრო

¹⁶ Anthony Jenkinson. in: Hakluyt's Voyages, selected and edited with Introduction by Irwin R. Blacker. The Viking Press. NY. 1965, გვ. 94.

¹⁷ Anthony Jenkinson. in: Hakluyt's Voyages, გვ. 94.

¹⁸ ოსეპ ნაპეა გრიგორიევიჩი, პირველი რუსი ელჩი, რომელიც 1555 წლის მაისში ეახლა დედოფალ მერი ტიუდორს.

¹⁹ Anthony Jenkinson. in: Hakluyt's Voyages, გვ. 94.

²⁰ R. Matthee. Anti-Ottoman Concerns and Caicasian Interests: Diplomatic Relations between Iran and Russia 1587-1639. in: Safavid Iran and her Neighbours (ed: Michel M. Mazzaoui). Univ. of Utah Press. 2014, გვ. 101-120.

გვაფიქრებს იმ მნიშვნელოვან დავალებებზე, რითაც მან, თავის მხრივ, აღჭურვა ჯენკინსონი. თვალმისაცემია ის მომენტი, რომ თავდაპირველად უარზე მყოფი (სანამ საკუთარ დავალებებსაც არ დაუმატებდა) ივანე მრისხანე როგორ ზრუნავს და ავალებს უფლებამოსილ პირებს მაქსიმალურად ხელი შეუწყონ ჯენკინსონს: „ასტრახანში მოსვლისთანავე, – წერს ავტორი, მე დავუკავშირდი იქაურ მმართველს/გარნიზონის უფროსს, რომლისადმი მიმართვაც მქონდა მისი უბრწყინვალესობისგან [რუსი ხელმწიფე], რომ არა მართო უნდა დამხმარებოდა ყველაფრით, რაც აქ ყოფნისას დამჭირდებოდა, არამედ დავეცავი და გამოეყოლებინა 50 შეიარაღებული კაცი ორი კაპარჭით კასპიის ზღვაში, სანამ მე არ გავცდებოდი კონკრეტულ სახიფათო ადგილებს, რომლებშიც პირატებსა და მძარცველებს სჩვევიათ ყოფნა“.²¹

ვოლგის ქვემო წელზე და კასპიის ზღვის გადაკვეთით საკმაოდ ხიფათიანი მოგზაურობის შემდეგ, ჯენკინსონი აგვისტოს დასაწყისშიდა მიაღწა დერბენტს (დარუბანდს ასე მოიხსენიებს ავტორი თავის რელაციონში). კასპიისპირეთის გამოვლით ჩამოსულ ინგლისელებს სამხრეთ კავკასიაში პირველ რიგში შირვან შაჰთან, აბდულა ხანთან მოუწიათ ურთიერთობა. შირვანი ამ დროისთვის, ბუნებრივია, სეფიანთა სპარსეთის პოლიტიკური გავლენის სფეროს წარმოადგენდა, რაც კარგად იცოდა ჯენკინსონმა: „ეს ქალაქი დერბენტი ამჯერად სპარსეთის სეფევიდების გავლენის ქვეშაა,“ – წერს იგი.²² თუმცა, რელაციონის მიხედვით, მეტწილად რჩება განცდა, რომ აბდულა ხანი²³ არა მხოლოდ საკმაოდ დამოუკიდებელი მმართველია, რომელსაც ანგარიშს უწევს შაჰ თამაზი, არამედ საკმაოდ კეთილგანწყობილიცაა უცხოელებისადმი: ჯენკინსონის თვალს აბდულა ხანის მიერ მისდამი გაწეული მფარველობა, პოლიტიკური და ეკონომიკური ამბიციები ხომ არ გამოეპარა, მაგრამ, გარდა ამისა, რელაციონი ყოფით დეტალებზეც ამახვილებს ყურადღებას. დიდებული მასპინძლობის გარდა, რაც ჯენკინსონს მიაგეს შირვანშაჰის კარზე, ნიშანდობლივია ისიც, რასაც იგი წერს: „მეფე და მისი დიდებულები ფეხმორთხმით ისხდნენ კარავში. როცა მიხვდა, რომ ამგვარად ჯდომა ჩემთვის მოუხერხებელი იყო, მისმა უმაღლესობამ ბრძანა, რომ შემოეტანათ ტაბურეტი და ნება მომცა

²¹ A. Jenkinson. In: R. Hakluyt, “The Principle Navigations, Voyages, Traffiques and Discoveries of the English Nation” (1598-1600) – <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.03.0070%3Anarrative%3D121>.

²² A. Jenkinson. In: R. Hakluyt, “The Principle Navigations, Voyages, Traffiques and Discoveries of the English Nation” (1598-1600).

²³ სავარაუდოდ, რელაციონში საუბარია ისმაილის მეორე ვაჟის, ალქაზ მირზას შვილზე აბდულა ხან უსთაღჯუზე (თ.ქ.)

მასზე ღაფჯღარიყავი ჩემი წესისამებრ“.²⁴ შირვანის შაჰმა ეს გულთბილი დამოკიდებულება ინგლისელებისადმი შეინარჩუნა სიკვდილამდე. ამაზე მეტყველებს დანარჩენი ვიზიტების შედეგად არსებული რელაციონებიც.²⁵ თუმცა, მეორე მხრივ, შესაძლოა თავად აბდულა-ხანი, რომელიც ვერ ვიტყვით, რომ დიდად კმაყოფილი ჩანდა მისი სამფლობელოს ვასალური მდგომარეობით (ჯენკინსონის რელაციონში ეს ირიბად რამდენადმე იკითხება), თავის მხრივ, შექმნილი პოლიტიკური ვითარებიდან გამოსავალს ეძებდეს და მოსული ევროპელებისგან სასურველ მოკავშირეობის (თუნდაც ეკონომიკურს, თუმცა, ცხადია, რომ ამ პერიოდიდან ეკონომიკური ურთიერთობები დიდწილად პოლიტიკურ ვექტორსაც განაპირობებდა) შემოთავაზების პერსპექტივას ხედავდეს და, აგრეთვე, რუსეთის მიმართ პოზიციის განსაზღვრისთვის ხელშემწყობ გარემოებადაც განიხილავდეს და მისი კეთილგანწყობაც ამით იყოს განპირობებული.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, სეფიანთა სამფლობელოში, შაჰთან ვიზიტამდე, აუდიენცია, პირველ რიგში, სწორედ აბდულა-ხანთან გამართეს ინგლისელებმა. რელაციოდან კარგად ჩანს, რომ შირვან-შაჰმა დეტალურად გამოიკითხა არა მარტო ინგლისელთა სეფიანების სამფლობელოებში მოგზაურობის მიზეზი, ინგლისის სახელმწიფოს შესახებ ზოგადი ინფორმაცია, არამედ ამ პერიოდის ყველაზე მწვავე საერთაშორისო რეზონანსის საკითხის – ოსმალებისა და მასთან წინააღმდეგობაში მყოფი სახელმწიფოების მეთაურების ძალაუფლების თაობაზე მათი აზრი: „შემდეგ მან სხვადასხვაგვარი კითხვა დამისვა, რაც შეეხებოდა ჩვენი ქვეყნების როგორც რელიგიას, ასევე მდგომარეობას. შემდეგ მკითხა, ალემანიის იმპერატორს [საღვთო რომის იმპერატორს], რუსეთის იმპერატორსა და დიდ თურქს [ოსმალ სულთანს] შორის რომელი იყო ყველაზე ძლევაძოშილი, ასევე ბევრ სხვა საკითხზეც, რაც ძალიან ვრცელი იქნება აქ მოსაყოლად. ყოველივეზე ისე ვუპასუხე, რაგვარადაც ეგებოდა პასუხის გაცემა ჩემგან. მერე მან გამოძეოთხა, ვაპირებდი თუ არა გზის გაგრძელებას და რა იყო ჩემი ვიზიტის მიზეზი. რაზეც ვუპასუხე, რომ მე ვიყავი მისი უდიდებულესობა ინგლისის დედოფლისგან გამოგზავნილი წერილებით დიდ სუფისთან [სეფიანი შაჰი], რათა გამოძეოთხოვა მეგობრობა და თავისუფლად გადაადგილების უფლება; ასევე, რათა ებოძებინა უსაფრთხოების გარანტიები ინგლისელი ვაჭრებისათვის მის სამფლობელოებში ვაჭრობის-

²⁴ A. Jenkinson. In: R. Hakluyt, “The Principle Navigations, Voyages, Traffiques and Discoveries of the English Nation” (1598-1600).

²⁵ A. Jenkinson. In: R. Hakluyt, “The Principle Navigations, Voyages, Traffiques and Discoveries of the English Nation” (1598-1600).

თვის, ისეთივე, როგორიც მიენიჭებოდათ მის ქვეშევრდომებს, თუკი ჩვენს ქვეყანაში მოვიდოდნენ. ეს [მოუტანდა] პატივსა და კეთილდღეობას ორივე ქვეყანას და სარგებელს ორივე ქვეყნის ქვეშევრდომებს. კიდევ ბევრი სხვა სიტყვაც ვთქვი, რასაც ახლა გამოვტოვებ მოხსენებაში. მეფემ [აბდულა ხანმა] ეს ყოველივე თქმული იმდენად მისაღებად მიიჩნია, რომ დამპირდა: არათუ მომცემდა გზის გაგრძელების საშუალებას, არამედ გამაყოლებდა შეიარაღებულ დაცვას, სანამ ნახსენებ სუფიმიდე [სეფიან შაჰამდე] არ მივალწევდი, რომელიც იმყოფებოდა ზემონახსენები ქალაქ შემახადან 30 დღის სავალზე, სპარსეთის მიწაზე, ციხესიმაგრეში, რომელსაც კასბინი[ყაზვინი] ეწოდებოდა“;²⁶ – გვაუწყებს რელაციონით ჯენკინსონი.

მოხმობილი ციტატა გვიბიძგებს აბდულა ხანის დაინტერესებაზე შემდეგი ვარაუდი დაუშვათ: 1. პირველი, ის სეფიანთა ქვეშევრდომია და თან ავტორიტეტული პირი, რომელსაც დავალებული აქვს გაიგოს, ვინ მოდის და რა ინტერესებით უკვე ახლად გამეზობლებული რუსეთიდან (რომელთან სეფიანთა სპარსეთის ურთიერთობა ისტორიულადაც ცნობილია²⁷ და რელაციონიდანაც კარგად ჩანს) კასპიისპირეთის გავლით, შაჰის კარზე. ყოველ შემთხვევაში, როცა ყაზვინში ჩადის 1562 წლის 2 ნოემბერს ჯენკინსონი,²⁸ იქაა აბდულა ხანის შვილიც და სწორედ ის შუამდგომლობს აუდიენციას, თან ეტყობა, რომ მასაც დავალებული აქვს მოიკვლიოს ინგლისელთა ვიზიტის მიზანი და ზოგადი შეხედულებები; 2. მეორე, ვარაუდი სულაც არ გამორიცხავს პირველს – ვინაიდან ჯენკინსონი საკმაოდ დამოუკიდებელ მმართველად მოიხსენიებს აბდულა ხანს, მას შეიძლება ინგლისელთა ვიზიტის მიზნების, ასევე ინგლისელთა ოსმალებისადმი დამოკიდებულებაც აინტერესებს არა მხოლოდ სეფიანთა სახელმწიფოს ეკონომიკური და პოლიტიკური ინტერესების დასაცავად, არამედ პირადად საკუთარი სამფლობელოს, შირვანის ინტერესებისთვის.

²⁶ Anthony Jenkinson. in: Hakluyt's Voyages, გვ. 98.

²⁷ R. Matthee. Anti-Ottoman Concerns and Caicasian Interests: Diplomatic Relations between Iran and Russia 1587-1639, გვ. 101-120

²⁸ დიდებული მასპინძლობის შემდეგ სწორედ აბდულა ხანის ჯარისკაცების ესკორტის თანხლებით მიაშურა ჯენკინსონმა მხლებლებითურთ ყაზვინს, რომელიც ამ დროს სპარსეთის დედაქალაქს წარმოადგენდა მიზეზები კარგად მოეხსენება ჯენკინსონს, რაც რელაციონიდან ჩანს: „დასავლეთის მიმართულებით ოთხი დღის სავალზე არის ქალაქი თებრიზი (თავრიზი), რომელსაც ძველ დროში თაურისი ერქვა, ყველაზე დიდი ქალაქი სპარსეთში, თუმცა, არც ისეთი განთქმული სავაჭრო ობერაციებით, როგორიც იყო თავად ან როგორიც არიან სხვა ქალაქები ამჟამად. ეს თურქეთის სულთნის დიდი შემოსევითაა გაპირობებული, რომელმაც წაართვა შაჰს მთელი თავრიზი და გაუღიბა ქალაქის მოსახლეობა. ამის შემდეგაა, რომ სუფიმ [შაჰმა] მიატოვა ის და სასახლის კარი მისგან ათი დღის სავალ, უკვე ნახსენებ ქალაქ კასბინში (ყაზვინი) გადაიტანა“ – Anthony Jenkinson. in: Hakluyt's Voyages, გვ. 101-102.

ენტონი ჯენკინსონის რელაციონი, რომელიც ერთი ამოსუნთქვით იკითხება, ნათლად წარმოაჩენს ინგლისელი სავაჭრო აგენტების მოგზაურობების საკმაოდ ფართო პროფილს, მათ დიპლომატიურ მოქნილობასა და პოლიტიკური ვითარების წვდომას, რაც კარგად გამოჩნდა ჯენსკინსონის საუბრებში არა მარტო ყველა იმ პირთან, ვისაც შეხვდა მოგზაურობისას, არამედ, განსაკუთრებით, მის მოქმედებებსა და საუბარში შაჰთან აუდიენციის დროს; მეტად საგულისხმოა, რომ მის თვალს ამ დროს არ გამოერჩა ოსმალთა ელჩობის²⁹ მიზნები და მიღწეული შედეგები;³⁰ და არც მათი მკვეთრად ნეგატიური დამოკიდებულება მისი ვიზიტისადმი;³¹ არამედ თვალშისაცემია სინანული, რომელსაც გამოთქვამს იმ გარემოების გამო, რასაც საკუთარი ვიზიტისთვის ხელისშემშლელად მიიჩნევს: „თურქების ელჩი არ იყო მოსული ჯერ ამ მიწაზე, დაზავების არავითარი იმედი არ ჩანდა, პირიქით, საქმე დიდი საომარი სამზადისისკენ მიდიოდა, რაც ხელს შეუწყობდა ჩემს მიზნებს, თუმცა სხვაგვარად მოხდა“.³² ასევე საინტერესოა, თუ ვის ხედავს ის ძირითად კონკუ-

²⁹ შესაძლოა, სულეიმანის ელჩი ჰასან ალა იყოს, ის სელიმთან (სულეიმანის ვაჟთან რომელიც მოგვიანებით სულთან გახდა) დაახლოებული პირი იყო და სწორედ მისი პირით მოთხოვა სულეიმანმა შაჰს გაქცეული უფლისწულის ბაიაზიდის მოკვლა ან გადმოცემა.

³⁰ („...ჩემს მოსვლამდე ოთხი დღით ადრე, თურქი ელჩი ჩამობრძანდა, რომელიც გამოგზავნეს აქ, რათა დაედო უკიდურეს ზავი დიდ თურქსა [ოსმალ სულთანსა] და სუფის [სეფიან შაჰს] შორის, თან მოიყვლა ძღვნად ოქრო, შესანიშნავი ცხენები ძვირფასი ალკაზმულობით და ორმოცი ათასი ფუნტის ღირებულების სხვა საჩუქრები. ამის შემდეგ ეს დაზავება აღინიშნა მზიარული ნადიმებითა და სადღესასწაულო ცერემონიალებით, გამყარებულ იქნა ფიცით მათი აღკარონში [იგულისხმება: ყურანი] დაწერილი კანონის შესაბამისად: რომ დაიცავდნენ ზავს, იცხოვრებდნენ მიცემული ფიცის თანახმად, დაეხმარებოდნენ ერთმანეთს ყველა იმ მეფის წინააღმდეგ, ვინც მათ წინააღმდეგ აიღებდა იარაღს. ამ ხელშეკრულების გამო სუფიმ ბრძანა მოეკლათ სულთნის ვაჟი ბაიაზიდი, მამაცი უფლისწული (რომელიც, მამისგან გამოქცეული, ოთხი წელი იმყოფებოდა შაჰის კარზე) [სულეიმან კანუნის ვაჟი, რომელიც სიმაჰაციტ გამოირჩეოდა, თუმცა მამის გული ვერ მოიგო, მომავალ ტახტის მემკვიდრე, თავის მძას სელიმს დაუბრისპირდა და სპარსეთში გაიქცა, სადაც 1562 წელს შაჰ თამაზმა მოაკვლევინა სულეიმანის მოთხოვნით. სწორედ ამ ამბების თვითმხილველია ჯენკინსონი – თ.ქ.] აღნიშნული დროის განმავლობაში სწორედ სულთნის ვაჟმა გამოიწვია სისხლისმღვრელი ომები ამ ნახსენებ ხელმოწევებს [სულთან და შაჰი] შორის და თავი განსაკუთრებულადც გამოიჩინა. ამიტომაც, თურქი [სულთან] მოითხოვდა თავისი ვაჟის გადაცემას და ამაზე სუფისგან [შაჰისგან] უარს იღებდა. თუმცა, ახლა თურქის მოთხოვნისამებრ, მოკლული პრინც ბაიაზიდის თავი სუფიმ საჩუქრად გაუგზავნა მას). Anthony Jenkinson. in: Hakluyt's Voyages, გვ. 102-103.

³¹ „თურქი ელჩის მოსვლისა და დაზავების შემდეგ, აქ მყოფმა თურქმა ვაჭრებმა გამოუცხადეს თავიანთ ელჩს, რომ ჩემი მოსვლა (ისინი მე ფრანკად მომისხენიებდნენ) მათ ვაჭრობას დიდწილად ენებდა და რომ კარგი იქნებოდა, თუკი დაარწმუნებდა სუფის [შაჰს], რომ ჩემდამი კეთილგანწყობა არ გამოეხატა, თუკი მის უდიდებულესობას სურდა მოკავშირეობა და მეგობრული ურთიერთობა მის მბრძანებელთან, სულთანთან. თურქი ვაჭრების ამ მოთხოვნას ელჩმა დაბეჯითებით დაუჭირა მხარი“. Anthony Jenkinson. in: Hakluyt's Voyages, გვ. 103-104; ასევე იხ. D. Blow. Persia Through Writer's Eyes. Eland Publishing. London. 2007, გვ. 92.

³² Anthony Jenkinson. in: Hakluyt's Voyages, გვ. 104.

რენტად და როგორ ცდილობს ვენეციელების ჩამოშორებას, რაც არც ისე
იოლი იყო, ვინაიდან ამ უკანასკნელთ ფართოდ ჰქონდათ ფესვი გადგმული
თავრიზში.³³ აქვე ინტერესს იწვევს, თუ როგორი გაწაფულობით ცდილობს
შაჰის კეთილგანწყობა მოუპოვოს ინგლისელებს, როცა მათ პორტუგალიელ-
თა მოწინააღმდეგეებად წარმოაჩენს³⁴ (სპარსეთის ყურეში პორტუგალიელთა
აქტიურობა სპარსეთის მძაფრ რეაქციებს იწვევდა, აქ პორტუგალიელთა ფე-
ხის მოკიდებამ ძალიან დაძაბა მათსა და სეფიანებს შორის ურთიერთობა);³⁵
როგორ ხედავს მოსალოდნელ რისკებს იმ შემთხვევებში, თუ სამხრეთ კავკა-
სიის ხალხები დამოუკიდებელი პოლიტიკის წარმოებას მოისურვებენ და სხვ.

ისევე როგორც სხვა მოგზაურობების მონაწილეთა, ენტონი ჯენკინსონის
ცნობებშიც ძალიან კარგად ჩანს ის ინტერესიც, რომელსაც სეფიანების
ხელისუფლება იჩენს ევროპული სახელმწიფოებისა და რუსეთის სახელმწი-
ფოს პოლიტიკური კურსის მიმართ. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებულ ოს-
ტატობას ავლენს ჯენკინსონი: „მან[შაჰმა] გამომკითხა ჩვენი ქვეყნების მდგო-
მარეობის შესახებ, ალემანების იმპერატორის,³⁶ მეფე ფილიპისა³⁷ და თურ-

³³ „ზემოაღნიშნულმა მეფე აბდულა-ხანმა მკითხა, გვქონდა თუ არა ინგლისელებს მეგობრული
ურთიერთობა ოსმალთ თურქებთან. მე ვუპასუხე, რომ ჩვენ არასდროს გვქონია მეგობრული ურ-
თიერთობა მათთან, ამიტომაცაა რომ ისინი ნებას არა გვრთავენ, რომ მათი ქვეყნის გავლით მო-
ვიდეთ სუფის [შაჰის] სამფლობელოებში. თუმცა არსებობს ხალხი, ვენეციელები, ჩვენგან არც-
თუ მოშორებით მცხოვრებნი, რომლებიც არიან დიდი მოკავშირენი სულთნისა, ვაჭრობენ სულ-
თნის მიწა-წყალზე ჩვენი ნაწარმით, იაფად ცვლიან მას ნედლ აბრეშუმში, რომელიც მოიპოვე-
ბა (როგორც ვხვდები), აქ და თუ იქნებოდა შაჰისა და ამ ქვეყნის სხვა მმართველების კეთი-
ლი ნება, რომ ებოძებინათ ვაჭრობის უფლება ჩვენი ვაჭრებისათვის ამ საფლობელოებში, და
თუ მოგვცემდნენ პასპორტსა და ხელშეუხებლობის გარანტიას, როგორიც ნახსენებმა თურქმა
[სულთანმა] უბოძა ვენეციელებს, მე ეჭვი არ მეპარება, რომ იმგვარად განვითარდებოდა ვაჭ-
რობა, რომ მანამდე არნახულ სარგებელს მოიტანდა“. A Jenkinson. in: Hakluyt's Voyages, გვ.
104; ასევე იხ: Encyclopaedia Iranica. Italy. II: Diplomatic and Commercial Relation.
<http://www.iranicaonline.org/articles/italy-ii-diplomatic-and-commercial-relations-2>.

³⁴ „ყოველდღიურად მაკითხავდნენ შაჰის მიერ გამოგზავნილი სხვადასხვა წარჩინებულები სა-
საუბროდ, განსაკუთრებით იმ საკითხებზე, რომლებიც ეხებოდა რუსეთის იმპერატორს, ასევე
იმის გასაგებად, რა გზით ვაპირებდი დაბრუნებას ჩემს ქვეყანაში – იმავე გზით, რომლითაც
მოვედი თუ ორმუზის გავლით, პორტუგალიური გემებით. ვუპასუხე, რომ არ ვაპირებდი ორმუ-
ზის გზით წასვლას, რადგან პორტუგალიელებთან მეგობრული ურთიერთობები არ გვაქვს. კარ-
გად მესმოდა მათი აზრების: ინფორმირებული ვიყავი, რომ ეს შაჰი ომს გეგმადა პორტუგა-
ლიელებთან და დამაბრალებდა, რომ მოვედი, როგორც ჯაშუში, რათა გამეგლო მისი სამფლობე-
ლოები და ასე მივესოლიოევი პორტუგალიელებამდე, რადგან მიგვიჩნევდა მათ და ჩვენ ერთ ხალ-
ხად და გვეძახდა ყველას ფრანკებს“. Jenkinson. in: Hakluyt's Voyages, გვ. 105-106. საგარა-
უდოდ, დასავლეთ ევროპაში მცხოვრებნი, ანუ ნაცნობი ხალხები, უფრო ერთ სივრცეში წარ-
მოიდგინა ჯენკინსონმა – ფიგურალურად, არა პირდაპირი მნიშვნელობით მეზობლებად, არა-
მედ, რაღაც საერთო, ნაცნობი ევროპული სივრცის ნაწილად (თ. ქ.).

³⁵ Encyclopaedia Iranica (Portugal: Relations with Persia in the Early Modern Age 1500-1750,
<http://www.iranicaonline.org/articles/portugal-i>.

³⁶ ამ ეტაპზე: ფერდინანდ I ჰაბსბურგი.

ქთა სულთნის ძალაუფლების შესახებ და თუ რომელია მათ შორის ყველაზე ძლევამოსილი. მე იმგვარად ვუპასუხე, რომ მეამბებინა – არ დავაკნინე დიდი თურქი[სულთანი], გავითვალისწინე რა [პასუხში] მისი ახლახან გაფორმებული მეგობრული ურთიერთობა“.³⁸

ჯენსკინსონის შაჰ თამაზთან აუდიენციამ სრულიად არ ჩაიარა ისეთივე გულთბილ გარემოში, როგორშიც შირვან-შაჰთან; როგორც თავად ჯენსკინსონი წერს, სანამ ოსმალების ელჩობა არ წავიდა ყაზვინიდან, შაჰმა იგი აუდიენციაზეც კი არ იხმო, ვინაიდან, ოსმალებმა ნეგატიური დამოკიდებულება გამოხატეს, როცა სეფიანთა დედაქალაქში ინგლისელთა ყოფნის შესახებ შეიტყვეს.³⁹ ჯენსკინსონის ამ პასუხში და, საერთოდ, ბაიაზიდის სიკვდილით დასჯის პერიპეტებში (რომელსაც ძალიან დიდხანს ახანგძლივებდა შაჰ თამაზი – თ. ქ.) კარგად ჩანს, რომ შაჰი უფროთხილდებოდა იმ მყიფე ზავს, რომელიც არსებობდა ოსმალებსა და სეფიანებს შორის და არ სურდა ოსმალო ელჩები გარკვეული ეჭვებით გაეშვა. არავისთვის საიდუმლო არ იყო არც მაშინ, და ამ გადასახედიდან კიდევ უფრო მყარად შეიძლება ვთქვათ, რომ სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობების დამყარების უკან ხელავდნენ და, არცთუ უსაფუძვლოდ, პოლიტიკურ კეთილგანწყობას და პოტენციურ კავშირს. პორტა ევროპის ნებისმიერი სახელმწიფოს კავშირს სპარსეთთან მუდმივად განიხილავდა ანტიოსმალური კოალიციის მამოძრავებელ ფაქტორად. ანტიოსმალური კოალიციების მცდელობები კი „დამოკლეს მახვილივით“ იყო თურქების თავზე. მიუხედავად იმისა, რომ ამ ეტაპზე ოსმალების სამხედრო სიძლიერე ეჭვს არ იწვევდა, ამგვარი ფაქტორის მუდმივად არსებობა თავისთავად ანგარიშგასაწევი და არასასიამოვნო იყო მათთვის. ჯერჯერობით ყველა ევროპელს პოტენციურ მტრად და რომის საღვთო იმპერატორის მოკავშირედ ხელავენ თურქები და მხოლოდ ვენეციელებთან და ფრანგებთან აქვთ სავაჭრო კაპიტულაციები მიღებული.⁴⁰

ინგლისის დედოფალ ელიზაბეტის მიერ ჯენსკინსონისთვის გადაცემული და აუდიენციისას შაჰისადმი წარმოდგენილი კორესპონდენცია იყო ლათინურ,

³⁷ ესპანეთის მეფე ფილიპ II ჰაბსბურგი.

³⁸ A. Jenkinson in: Hakluyt's Voyages, გვ. 105

³⁹ A. Jenkinson. in: Hakluyt's Voyages, გვ. 105

⁴⁰ D. Goffman. The Ottoman Empire and Early Modern Europe. Cambridge Univ. Press. Cambridge. 2002, გვ. 1-20; ასვე, იხ: S. Gunn. War, religion and the State. in: Early Modern Europe, An Oxford History (ed.) by E. Cameron, Oxford Univ. Press, NY. 2001, გვ. 103-133; თ. წითლანაძე. XVI საუკუნის მეორე ნახევრის ფრანგული წყაროები საქართველოს შესახებ. ელექტრონული ბილინგვური სამეცნიერო ჟურნალი „სპეკალი“. №12. 2018.

იტალიურ და ებრაულ ენებზე, და, როგორც შაჰ-თამაზმა აუდიენციაზე განაცხადა, არც ერთი ამ სამიდან⁴¹ მისი ქვეშევრდომებიდან არავინ იცოდა. ვფიქრობთ, ეს უკვე იყო მინიშნება იმ არაკეთილგანწყობისა, რომელიც შემდგომში ბევრად ღიად გამოვლინდა. სხვაგვარი შეფასების მიცემა დიპლომატიურ ურთიერთობაში ამდაგვარ პასუხს ძნელად მოეძებნება. შაჰ თამაზმა უკვე ღიად მტრული დამოკიდებულება გამოავლინა, როცა საქმე რელიგიის განხილვამდე მივიდა. ჯენკინსონის ქრისტიანობა შაჰმა ხელზე დაიხვია აუდიენციის შესაწყვეტად. აქ, ვფიქრობ, უფრო მეტად ის ჩანს, თუ როგორ უფრო თხილდება თურქებთან ახლანაზ გაფორმებულ კავშირს შაჰ-თამაზი, ვიდრე საკუთრივ მისი დამოკიდებულება ქრისტიანულ რწმენასა და ქრისტიანებთან. სასახლიდან დამცირებულად გამოძევების შემდგომ, ენტონი ჯენკინსონი, როგორც თავად წერს, ისევ აბღულა ხანის ჩარევის წყალობით გადარჩა ცოცხალი. მეტიც, შაჰმა თანდათანობით რამდენადმე შეცვალა მისდამი დამოკიდებულება და საჩუქარიც კი გამოუგზავნა მას.⁴²

ჯენკინსონის წერილიდან ვიგებთ, რომ 1562 წლის 20 ნოემბერს მას შაჰ თამაზის კარზე უნახავს ქართველი რენეგატი უფლისწული, რომელიც სპარსეთში იყო თავშეფარებული: „შემდეგ მან [შაჰმა] ჩემთან რელიგია განიხილა ვრცლად, მკითხა, ვიყავი თუ არა გოვერი[გიაური], რაც ურწმუნოს ნიშნავს თუ მუსლიმანი[მუსლიმი], რაც მუჰამედის კანონების მიმდევარს ნიშნავს. ამაზე მიუვგე, რომ მე არც ურწმუნო და არც მუსლიმი, არამედ ქრისტიანი ვიყავი. რა არის ეს, უთხრა მან ქართველთა მეფის ვაჟს, ქრისტიანს, რომელიც გამოქცეული იყო ამ სუფის [შაჰის] კარზე. მან უპასუხა, რომ ქრისტიანი ადამიანი არის მიმდევარი იესო ქრისტესი, რომელსაც სწამს, რომ იგი ძე ღვთისა და უდიდესი წინასწარმეტყველია. ამგვარად გწამს შენ? – მკითხა სეფიანმა. დიას, ამგვარად – ვუპასუხე მე. ოჰ, შე ურწმუნო, ჩვენ არ გვაქვს საჭიროება ვიმეგობროთ ურწმუნოებთან – [განაცხადა მან] და მიბრძანა გავცლოდი. მე გამიხარდა, თავი დავუკარი და წამოვედი ჩემს გზაზე, თან მახლდა ბევრი მისი კარისკაცი და სხვებიც,⁴³ – წერს ავტორი.

ამ უფლისწულის ვინაობასთან დაკავშირებით ქართველ ისტორიკოსთა შორის მოსაზრებები გაყოფილია: ვ. გაბაშვილის აზრით, ეს იესე, კახთა მეფე

⁴¹ სეფიანთა სახელმწიფოში იტალიურის მცოდნის მოპოვება არ უნდა გაჭირვებოდეთ და, სავარაუდოდ, ასეც მოხდა, თუმცა, რამდენად კეთილგანწყობილნი შეხვდნენ ვენეციელები ინგლისელთა ინიციატივებს და რატომ – ეს ცალკე კვლევის საკითხია.

⁴² A. Jenkinson. in: Hakluyt's Voyages, გვ. 106.

⁴³ A. Jenkinson. in: Hakluyt's Voyages, გვ. 105, ასევე, იხ.: D. Blow. Persia Through Writer's Eys, გვ. 94.

ლევანის ძე უნდა ყოფილიყო, რომელიც შაჰის კარზე იმყოფებოდა და ისლამზე იყო მოქცეული.⁴⁴ ჯ. სტეფნადის აზრით, უფლისწული იესე შაჰ თამაზთან ჯენკინსონის აუდიენციას 1562 წლის 20 ნოემბერს ვერ დაესწრებოდა. ამის არგუმენტად მას მოჰყავს, რომ იესე 1562 წლის შუახანიდან 1577 წლამდე ალაშუტის ციხეში იმყოფებოდა დატყვევებული.⁴⁵ აქედან გამომდინარე, ჯ. სტეფნადე ამტკიცებს, რომ შაჰისა და ჯენკინსონის შეხვედრას სიმონ I-ის ძმა, უფლისწული დავითი (დაუდ-ხანი) უნდა დასწრებოდა, რომელიც სპარსეთში ჩავიდა, ისლამი მიიღო და შაჰთან დაახლოებული პირიც გახდა. როგორც ჯ. სტეფნადე აღნიშნავს, 1561-64 წლებში იგი შაჰის კარზე იყო.⁴⁶ ასევე ფიქრობს ი. ტაბაღუაძე⁴⁷ და ლ. ურუშაძეც, რომელიც მიიჩნევს, რომ „ქართველ უფლისწულში“ დავითი ანუ დაუდ-ხანი უნდა დავინახოთ.⁴⁸

ორივე ქართველი უფლისწული ამ პერიოდში სპარსეთში იმყოფებოდა და ორივემ ისლამი მიიღო შაჰის კეთილგანწყობილების მოსაპოვებლად, შესაბამისად, ორივეზე ვარაუდის გამოთქმა დასაშვებია. სამწუხაროდ, ჯენკინსონი არ ახსენებს უფლისწულის სახელს, ვისაც აუდიენციისას შეხვდა. ჩვენი ვარაუდით, ზემოაღნიშნული არგუმენტი არ გამოდგება საკითხის დაუდ-ხანის (დავით XI-ის) სასარგებლოდ გადასაწყვეტად. ჯერ ერთი, ჩვენ არ ვიცით დაზუსტებით, ალაშუტის ციხეში როდის გაგზავნეს იესე – 20 ნოემბრამდე თუ მის შემდეგ. თუმცა თუკი ქართველ მეცნიერთა ცნობებს ამავე პერიოდის თანამედროვე სპარსი ისტორიკოსის, ჰასან რუმლუს⁴⁹ ცნობებთან შევაჯერებთ, ვფიქრობთ, ბატონიშვილის ვინაობა უფრო მკაფიო ხდება. კერძოდ, ჰასან რუმლუ გვამცნობს: „967 [1559-1560] – „ამავე წელს, ისა-ხანი, საქართველოს მმართველის, ლევანის შვილი, ისლამის მიღებით გაბედნიერდა და ქვეყნის საფარველმა შაჰმა მას წყალობის თვალთ დაუწყო ცქერა“.⁵⁰ იქვე

⁴⁴ ვ. გაბაშვილი. ქართული დიპლომატიის ისტორიიდან. „მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისთვის“. ნაკვ. 31. თბ. 1964, გვ. 71.

⁴⁵ ჯ. სტეფნადე. ანტონ ჯენკინსონის მიერ მოხსენიებული ქართველი უფლისწულის ვინაობისთვის. კრებ. „საქართველოს კავკასიისა და მახლობელი აღმოსავლეთის ისტორიის საკითხები“. თბ. 1980, გვ. 207.

⁴⁶ ჯ. სტეფნადე. ანტონ ჯენკინსონის მიერ მოხსენიებული ქართველი უფლისწულის ვინაობისთვის, გვ. 211.

⁴⁷ ლ. ხ. ფერნანდესი, ი. ტაბაღუა. დოკუმენტები საქართველოს ისტორიისთვის ესპანეთის არქივებსა და ბიბლიოთეკებში (XVI-XVII სს.). მადრიდი. 1993, გვ. 117-118.

⁴⁸ ლ. ურუშაძე. ენტონი ჯენკინსონის „სპარსეთში მოგზაურობის“ ცნობები საქართველოს შესახებ. „ქართული წყაროთმცოდნეობა“. ნაკვ. XI. თბ. 2006, გვ. 155-157.

⁴⁹ ჰასან რუმლუს ცნობები საქართველოს შესახებ. სპარსული ტექსტი ქართული თარგმანით და შესავლით გამოსცა ვფუთურიძემ. შენიშვნები დაურთო რ. კიკნაძემ. თბ. 1966, გვ. 37

⁵⁰ ჰასან რუმლუს ცნობები საქართველოს შესახებ, გვ. 37.

ის გვამცნობს, რომ: „969 [1561/62] – ამ წელს რაბი ოს-სანი თვის 17-ს, დავით ბეგი, ლუარსაბის შვილი რამდენიმე აზნაურით საქართველოდან ყაზ-ვინს მოვიდა და მუსლიმანი გახდა. რჯულის საფარველმა შაჰმა მას თბილისის გამგებლობა მისცა“.⁵¹ ამაზე დაყრდნობით, რ. კიკნაძემ გამოიკვლია, რომ დავითი ყაზვინში 1561 წლის 25 დეკემბერს მივიდა და თბილისში დაბრუნდა 1562 წლის 30 აგვისტოს,⁵² ე. ი. (ჯენკინსონის ყაზვინში ჩამოსვლამდე). ამდენად, დავითი, რომელიც 1562 წლის 30 აგვისტოს უკვე თბილისში იყო, შაჰ-თამაზის სასახლეში ვერ დაესწრობოდა ჯენკინსონთან საუბარს. ის ვერ გაჩერდებოდა სპარსეთში 1564 წლამდე, როგორც ამაზე ჯ. სტეფნაძე მიუთითებს, ვინაიდან 1562-78 წლებში, შაჰის ნების თანახმად, იგი თბილისის მმართველია. ჰასან რუმლუს ცნობაში იკვეთება ისიც, რომ შაჰის კეთილგანწყობა იესეს მიმართ აშკარაა. სპარსი ავტორის ნაშრომში დაუდ-ხანისადმი შაჰის ასეთი დამოკიდებულება არ ჩანს.

ამ თვალსაზრისით საინტერესოა, ჰასან რუმლუს ცნობა იესე ბატონიშვილის ალაშუტში დატყვევების შესახებ: „970 [1562/3] – როცა ლევანის შვილმა ისა-ხანმა პატივს მიაღწია...ზოგი შფოთის ამტეხის მიერ შეცდომაში შეყვანილმა, მან მოულოდნელად უარყო რჯული და გაქცევა დააპირა. ერთმა დაახლოებული მსახურმა ეს შაჰს მოახსენა, ამიტომ 26 რიცხვში [ივრულისხმება დეკემბერი – თ.ქ.] ის ალაშუტში გაგზავნეს“.⁵³ როგორც ვხედავთ, ამ პასაჟშიც დასტურდება, რომ იესეს შაჰის კეთილგანწყობა ნამდვილად ჰქონდა მოპოვებული. ამასთანავე, ჰასან რუმლუ დაუდ-ხანის სპარსეთში მისვლას 1561 წლის დეკემბრით საზღვრავს და არა შუა ხანებით, როგორც ამას ჯ. სტეფნაძე ვარაუდობს. ამდენად, თუკი დაუდ-ხანის თბილისში მმართველობა თარიღდება 1562-78 წწ., თან 1562 წლის აგვისტომდე დაბრუნდა სპარსეთიდან, ხოლო, რუმლუს მიხედვით, 1562 წ. დეკემბერში დააპატიმრეს იესე, უფრო მართებულად მიგვაჩნია, რომ ჯენკინსონის მიერ აუდიენციაზე ნახსენებ უფლისწულში იესე ლევანის ძე დავინახოთ, ვიდრე დაუდხანი. ამდენად, ჩვენ ვემხრობით ვ. გაბაშვილის მოსაზრებას, რომ ჯენკინსონი კახელ უფლისწულს შეხვდა. ამავე აზრისაა საკითხთან დაკავშირებით ე. მამისთვალიშვილიც.⁵⁴ რელაციონის შემდგომი მონაკვეთები, რომლებშიც საუბარია უკან-

⁵¹ ჰასან რუმლუს ცნობები საქართველოს შესახებ, გვ. 37.

⁵² ჰასან რუმლუს ცნობები საქართველოს შესახებ, გვ. 64, შენიშვნა 92-93.

⁵³ ჰასან რუმლუს ცნობები საქართველოს შესახებ, გვ. 64.

⁵⁴ ე. მამისთვალიშვილი. საქართველოს საგარეო პოლიტიკა და დიპლომატია (XV-XVII ს.). თბილისი. 2009, გვ. 173-174.

დაბრუნებულ ჯენკინსონთან ქართველების კონტაქტების მცდელობასა და ადგილზე (რაზეც ქვემოთ მოგახსენებთ), ჩვენი აზრით, კიდევ უფრო აძლიერებს ამ ვარაუდს. როგორც ჩანს, იესე ლევანის ძის მუსლიმობაცა და რენეგატობაც მოჩვენებითი იყო და გარკვეულ მიზნებს ემსახურებოდა.

შაჰის სასახლიდან პირველი აუდიენციისას გამოღეწილი და ყაზვინში მყოფი ჯენკინსონი, როგორც რელაციონი გვამცნობს, ისევ აბდულა-ხანის შვილმა შეიფარა და დაარწმუნა, რომ აზრი ჰქონდა შაჰის კარზე ხელახალი აუდიენციის შემდგომ მცდელობებს. ასევე, მანვე ჩარია მამამისი ჯენკინსონის გადასარჩენად, რამაც შედეგი გამოიღო და ამას ჯენკინსონი ხაზს უსვამს: „სეფიანმა შაჰმა [საკითხის] მართებულად და სრულად აწონ-დაწონის (რაც ჰირკანის მეფის დამსახურებაა, რომელიც იყო ყველაზე მამაცი მმართველი მის უახლოეს ქვეშევრდომთაგან) შემდეგ, შეცვალა თავისი განზრახვა...“.⁵⁵ მეტიც, იმ ფაქტში, რომ აბდულა-ხანმა იგი გადაარჩინა და თან უთხრა, ვინ იყო ჩარეული მისი დაღუპვის მიზნით შაჰისთვის რჩევის მიცემაში, ვფიქრობთ, ჩანს არა მხოლოდ შირვანშაჰის კეთილგანწყობა ევროპელებისადმი, განპირობებული სხვადასხვა მიზეზით, არამედ ერთგვარი დისტანცირება შაჰის გარემოცვისგან (მისი რელიგიური თუ სხვა ტიპის მრჩეველებისგან.ქ.). ამდენად, ჯენკინსონისეული მისი შეფასება სუბიექტური დამოკიდებულებით არ უნდა იყოს ნაკარნახევი.

მართალია, ჯენკინსონმა ყაზვინში პრივილეგიებ ვერ მოიპოვა, თუმცა მოახერხა კონტაქტის დამყარება რამდენიმე ინდოელ ვაჭართან, რომლებმაც დააიმედეს იგი, რომ შესაძლებელი იყო სანელებლებით ვაჭრობის დამყარება სპარსეთის სამფლობელოების გავლით. უფრო კონკრეტული შედეგი უკან მიმავალს ელოდა სამხრეთ კავკასიაში, როდესაც იგი კვლავ ესტუმრა აბდულა ხანს, ამჯერად ჯავათში.⁵⁶ როგორც უკვე აღვნიშნეთ, რელაციონიდან კარგად ჩანს, რომ სეფიანთა დომინიონი ქვეყნებიდან ჯენკინსონს ყველაზე ნაკლებ დამოკიდებული და ავტონომიური ამ ეტაპზე შირვანი წარმოუდგენია; სწორედ მისი მმართველისგან მიიღო სეპარატული, რეალურად ღირებული პრივილეგიები, რომლებიც გულისხმობდა, აგრეთვე, ინგლისური შალის ნაწარმის გაცვლას ირანულ აბრეშუმზე.⁵⁷

რელაციონიდან ვიგებთ, რომ ყაზვინში, შაჰთან აუდიენციისას, ჯენკინსონის ქართველებთან/ქართულ ინტერესებთან გადაკვეთა გამონაკლისი შემთხვევა არ იყო. როგორც ქართველებს ჰქონდათ მცდელობა ინგლისელებთან კომუნი-

⁵⁵ A. Jenkinson. in: Hakluyt's Voyages, გვ. 106.

⁵⁶ ადგილის ზუსტი იდენტიფიცირება ჭირს

⁵⁷ B. Penrose. Travel and Discovery in the Renaissance 1420-1620, გვ. 194.

კაციისა და ინგლისელთაგან სასარგებლო ინფორმაციის მოპოვებისა, ჯენკინსონსაც ჰქონდა ქართველ მეფესთან დაკონტაქტების მცდელობა. უკანა გზაზე, შირვან-შაჰისგან პრივილეგიებით აღჭურვილი და შირვანიდან გასამგზავრებლად მზადყოფი ჯენკინსონი ქართველებზე მორიგ ფრიად საინტერესო ცნობას გვაწვდის: „შემაზაში ყოფნისას ჩემთან მოვიდა ვინმე სომეხი, გამოგზავნილი ქართველი მეფის მიერ, რომელმაც მომითხრო ამ მეფის სავალალო მდგომარეობის შესახებ: რომ იგი მოქცეულია ორ სასტიკ ტირანსა და ძლევამოსილ მმართველს, ზემონახსენებ თურქსა [სულთანსა] და სუფის [შაჰს] შორის; რომ ის აგრძელებს ბრძოლას მათთან. ქრისტეს სიყვარულისთვის როგორც ქრისტიანს, მევედრებოდა, მენუგებებინა ამავე სომხის საშუალებით და მიმეცა მისთვის რჩევა, თუ როგორ გაეგზავნა მას ელჩი დასახელებულ რუსეთის იმპერატორთან.⁵⁸ მეთქვა, შესაძლებელად მიმაჩნდა თუ არა, რომ მისგან დახმარების იმედი ჰქონოდა. [წარმოგზავნილმა] კიდევ სხვა ბევრი სავედრებელი სიტყვა მითხრა, რომ მომეხსენებინა იმპერატორისთვის უკანა გზაზე მისი [ქართველი მეფის] საჭიროებების შესახებ. ისიც დაამატა, რომ მეფე თავადვე მომწერდა თავის აზრებს, თუმცა დარწმუნებული არ იყო, რომ გზავნილი ჩემამდე უსაფრთხოდ მოაღწევდა. [ამ ყველაფერზე] მეც იმგვარივე ფორმით, ზეპირად შევუთვალე პასუხი⁵⁹: ვარწმუნებდი, რომ არა მარტო დაუეჭვებლად გაეგზავნა ელჩი რუსეთში, არამედ უნდა ჩაეთვალა ის ყველაზე ღირსეულად და მისთვის დახმარების მოსურნედ. მე, ასევე, ავუხსენი მას [სომეხ შიკრიკს], თუ როგორ უნდა გაეგზავნა [ქართველ] მეფეს იგი ჩირქაზის (ჩერქეზეთის) ქვეყნის გავლით, ტენერუკ მეფის⁶⁰ კეთილი ნებით, რომლის ქალიშვილზე მეფე [რუსეთის] არცთუ დიდი ხნის წინ დაქორწინდა“.⁶¹ ჯენკინსონის რელაციონის ეს კონკრეტული პასაჟი ქართველი ისტორიკოსებისთვის ცნობილია და მის შესახებ არაერთ მეცნიერს აქვს აზრი გამოთქმული. როგორც უფლისწულის ვინაობასთან დაკავშირებითაა აზრი გაყოფილი, ასევე არაერთ-გვაროვნადაა იდენტიფიცირებული „ქართველი მეფის“ ვინაობაც: ნაწილი ლე-

⁵⁸ რელაციონის ორიგინალში ამ კონკრეტულ მონაკვეთში ინგლისურად სწორედ ტერმინი „იმპერატორია“ გამოყენებული, თუმცა სხვაგან ჯენკინსონი ივანე მრისხანეს მეფედ მოიხსენიებს – თ.ქ.

⁵⁹ აშკარაა, ორივე მხარე ფრთხილობს. რელაციონში ამის საჭიროება ირიბად ჩანს კიდევ: A. Jenkinson. in: Hakluyt's Voyages, გვ. 107-108;

⁶⁰ იგივე თემრიუკი/ტემრიუკი. ჯენკინსონი აქ უზუსტობას იჩენს. 1561 წელს ივანე IV-მ ცოლად შეირთო ყაზარდოს მბრძანებლის [ჯენკინსონი თქმით, ჩერქეზეთის მეფის] ტემრიუკ იდაროვიჩის ასული კუჩენა, რომელსაც მოსკოვში მარია დაარქვეს. Н., Смирнов. Политика России на Кавказе в XVI-XIX вв. 1958, გვ. 13.

⁶¹ A. Jenkinson. In: R. Hakluyt. The Principle Navigations, Voyages, Traffiques and Discoveries of the English Nation” (1598-1600).

ვან კახთა მეფეს ვარაუდობს, ნაწილი – სიმონს,⁶² არგუმენტები ორივეს მხარდასაჭერად თითქოს არსებობს. ჯენკინსონის რუსულ ენაზე მთარგმნელი გოტიე თარგმნისას ქართველ მეფეს აზუსტებს ფრჩხილით და მას სოლომონს უწოდებს.⁶³ ამ სახელის მატარებელი მეფე XVI საუკუნის 50-60-იან წლებში ქართულ სახელმწიფოებში არსად მეფობდა. თავად ტექსტის ინგლისურ ორიგინალში, რითიც ჩვენ ვხელმძღვანელობდით, ჯენკინსონი მეფეს სახელით არ მოიხსენიებს და საინტერესოა, გოტიეს საიდან მოაქვს შეცდომით სახელი – სოლომონი. ის, რომ ქართველი მეფე ორ ცეცხლს შუა – სპარსეთსა და ოსმალეთს შუა – მებრძოლად ჰყავს გამოყვანილი, ერთი შეხედვით, თითქოს ლოგიკურად გამოიყურება, რომ სიმონიც ვივარაუდოთ ჯენკინსონის მიერ ნახსენებ პიროვნებაში. საქართველოს ისტორიიდან კარგადაა ცნობილი, რომ ალაშუტის ტყვეობის გამოკლებით, სიმონის მეფობა ქართლში ერთი უწყვეტი წინააღმდეგობის ჯაჭვია ორივე მიმართულებით. ქართულ ისტორიოგრაფიაში კარგადაა ცნობილი, თუ როგორ ცდილობდა ის ევროპელებთან კონტაქტების დამყარებას.⁶⁴ თუმცა, იესე უფლისწულთან დაკავშირებული ჰასან რუმლუს ცნობები ცალსახად გასაგებს ხდის, რომ კახეთის მეფის ვითომ „მშვიდობიანი“ მდგომარეობა ფრიად მყიფეა და არ იძლევა საშუალებას იმისთვის, რომ დამატებითი ბერკეტები არ ყოფილიყო მოძიებული ან გამოყენებული.

ფაქტია, რომ XVI საუკუნის 60-იან წლებში სწორედ კახეთის მეფე ლევანსა და ივანე მრისხანეს შორის გაფორმდა ურთიერთობა, ქართველი მეფის ელჩებმაც სწორედ ის გზა გამოიყენეს, რომელზეც რელაციონის მოცემულ მონაკვეთშია საუბარი და, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ამ ურთიერთო-

⁶² ამ „ქართველ მეფეზე“ აზრთა სხვადასხვაობაა. ი. ცინცაძე და ვ. გაბაშვილი ვარაუდობენ, რომ ეს იყო ლევან კახთა მეფე. (ვ. გაბაშვილი. ქართული დიპლომატიის ისტორიიდან, გვ. 71-77; ი. ცინცაძე. მასალები პოლენეთისა და საქართველოს ურთიერთობის ისტორიისთვის. თბ. 1965, გვ. 278-282). ასევე ფიქრობს თ. ტივაძეც (Т. Г. Тивадзе. Об Использовании Армянских купцов на дипломатической службе Грузинскими Царями. сб. «Историческое исследование». тб. 1991, გვ. 243), ე. მამისთვალიშვილის აზრით, „ქართველი მეფე“ უნდა იყოს სვიმონ I (იხ. ე. მამისთვალიშვილი. საქართველოს საგარეო პოლიტიკა და დიპლომატია (XV-XVI სს.). გვ. 178, მისივე. საქართველოს საგარეო პოლიტიკური ურთიერთობანი XVI საუკუნის 50-60-იან წლებში. მაცნე. №2. 1982, გვ. 23).

⁶³ ი. გოტიე მის მიერ ნახსენებ „სოლომონში“ სიმონს უნდა ვარაუდობდეს. თუმცა არ ჩანს, რას ეფუძნება მისი ეს ვარაუდი. ამასთან დაკავშირებით კომენტარი მის თარგმანს არ ახლავს. (Ентони Дженкинсон. Путешествие в Персию (пер. Ю. В. Готье) <http://www.vostlit.info/Texts/rus11/Jenkinson/text23.phtml?id=421>). ტექსტის ინგლისურ ორიგინალში ჯენკინსონი ისევე არ ასახელებს ქართველი მეფის ვინაობას, როგორც უფლისწულისას (თ.ქ.)

⁶⁴ ფილიპ ჰაბსბურგისადმი მიწერილი მისი წერილი ილია ტაბაღუას წყალობით სამეცნიერო ბრუნვაში უკვე ათწლეულებია არსებობს (იხ. ი. ტაბაღუა. საქართველო ევროპის არქივებსა და წიგნსაცავებში. თბ. 1984, გვ. 222-227).

ბის ლოგიკურ დასასრულამდე მიყვანაში „მოსკოვის კომპანიის“ სავაჭრო აგენტებსაც კი მიუძღვით გარკვეული როლი.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, რუსეთის მეფემ, საკუთარი ინტერესებიდან გამომდინარე, გარკვეული დავალებები დააკისრა ჯენკინსონს. მეორე მხრივ, რელაციოდან საგულისხმოდ გვეჩვენება იმ ფაქტის ხაზგასმაც, რომ ქართველი მეფის მსგავსად, რუსეთთან ურთიერთობის პერსპექტივით დაინტერესებას იჩენს შირვანშაჰიც: „თან გამაყოლა თავისი ელჩი კვლავ რუსეთის იმპერატორთან და გამანდო თავისი უმთავრესი საქმიანობის საიდუმლო, რათა მომეხსენებინა უკან დაბრუნებისას მისი საიმპერიო ბრწყინვალეებისთვის,“ – წერს აბდულა-ხანთან შეხვედრის შემდეგ უკან მოსკოვში მიმავალი ჯენკინსონი. ყოველივე ეს ლოგიკურად გვკარნახობს, რომ დარუბანდს მომდგარ რუსეთის სახელმწიფოსთან ურთიერთობის დამყარება, პირველ რიგში, სწორედ შირვანსა და მის დასავლელ მეზობელს – კახეთის სამეფოს უნდა ეცადათ. სხვათა შორის, ჩვენ ადრე გამოვთქვამდით ვარაუდს, რომ ერთგვარი თავისუფლება ამ მიმართულებით არსებობდა, სანამ თავად სეფიან სპარსეთსაც შაჰ აბასამდე ჰქონდა თანამშრომლური ურთიერთობა, რუსეთთან ანტი-ოსმალური კავშირის საჭიროებიდან გამომდინარე.⁶⁵

დარწმუნებით ძნელია თქმა, კონკრეტულ მომენტში რა მოტივი ამოძრავებდა ჯენკინსონს, – ინგლისელთათვის საკუთარი ეკონომიკური პერსპექტივების გარკვევა, რუსეთის მეფისთვის საინტერესო ინფორმაციის ჩატანა, თუ ზოგადად, ის ინტერესი, რომელსაც ის პოლიტიკური ვითარების დაკვირვებისას გამოხატავს, თუმცა რელაციონიდან ვიგებთ, რომ ჯენკინსონი მხოლოდ რჩევების მიცემით არ შემოიფარგლა და ქართველ მეფესთან თავდაც სცადა დაკავშირება. სამწუხაროდ, პირადად მისი წარგზავნილის, ედუარდ კლარკის ქართველებთან შეხვედრა ვერ მოხერხდა: „სომეხის [შიკრიკის] ამგვარად გასტუმრებიდან ორი დღის შემდეგ, თქვენი მსახური ედუარდ კლარკი ქალაქ არაშში გაეგზავნე, სადაც მოიპოვება ყველაზე ღიდი რაოდენობით აბრეშუმი. დავავალე მას, გაერგძელებინა გზა ქართულ სახელმწიფომდე და იქ როგორმე ზემონახსენებ მეფეს მიხმარებოდა. ჩემი დავალება და რეკომენდაციები მივეცი მას და გავანდე განზრახვა, რომ როგორმე მოეპოვებინა აღნიშნული მეფისგან ჩვენი ვაჭრებისთვის თავის სამფლობელოებში თავისუფალი გადაადგილებისა და ვაჭრობის უფლება და ყოველივეს მოგვარების შემდეგ,

⁶⁵ თ. ქარჩავა. ქართველთა მეფეების საერთაშორისო კონტაქტებისა და მათი დესპანების ვინაობის შესახებ XV საუკუნის ბოლოსა და XVI საუკუნეში. ჟურნ.: „ინტელექტუალი“. თბ. 2009, გვ. 67-68.

სწრაფად დაბრუნებულიყო უკან. ეს თქვენი მსახური [კლარკი] გაემგზავრა ქალაქ არაშში და იქ ნახა ზოგიერთი სომეხი ვაჭარი, რომლებიც დაჰპირდნენ საქართველოს აღნიშნულ ქალაქში ჩაყვანას. მიუახლოვდნენ კიდევ საზღვარს, თუმცა გარნიზონის მეთაურმა გაიგო, რომ ის ქრისტიანია და გამოჰკითხა, საით მიეშურებოდა. [ამ უკანასკნელმა] გაიაზრა რა, რომ დიდი დაეჭვების გამოწვევის გარეშე მეტად გზას წინ ვეღარ გააგრძელებდა, უპასუხა, რომ აქ მოვიდა აბრეშუმის შესაძენად და უჩვენა მას პირკანის⁶⁶ მეფის წერილები, რომლებიც თან ჰქონდა.⁶⁷

აქვე გვინდა რამდენიმე სიტყვით შევჩერდეთ, თუ რა იგულისხმება ჯენკინსონის ფრაზაში, რომ სურდა „ქართველთა მეფეს დახმარებოდა“. ჩვენი კარაუდით, ჯენკინსონმა თავისი თანამემამულე, ელჟარდ კლარკი, კიდევ უფრო მეტი სათქმელით მიაღვლინა, ვიდრე ქართველი მეფის გამოგზავნილ სომეხ პირს მოახსენა ზეპირად. თუმცა, საკუთარი ეკონომიკური ინტერესები რომ გვერდით არ რჩება, ეს იქიდან ჩანს, თუ როგორ ცდილობს, ქართველი მეფისთვის „დახმარების“ სანაცვლოდ მისგან ინგლისელი ვაჭრებისთვის თავისუფალი გადაადგილებისა და კომერციის ნებართვის მოპოვებას. ეს კიდევ ერთი ირიბი სახის დამატებითი არგუმენტია იმის დასტურად, რომ კახეთის მეფესთან ცდილობენ დაკავშირებას. ამ ეტაპზე კახეთში, ისევე როგორც შირვანში, ნედლი აბრეშუმის დამუშავება ფრიად პოპულარული საქმიანობაა (კასპიისპირეთის დასავლეთ და სამხრეთ სანაპირო სეფიანური ირანის ყველა მკვლევრის თანახმად, ნედლი აბრეშუმის წარმოების რეგიონადაა მიჩნეული⁶⁸). ეკონომიკური შესაძლებლობებით კახეთი ამ დროის საქართველოში ყველაზე განვითარებული და ძლიერი მხარეა; ბუნებრივია, ამის გათვალისწინებით, სწორედ აქ უნდოდათ ინგლისელებს ამ ეტაპზე ფეხის მოკიდება.

კასპიისპირეთის გავლით უკან ჯენკინსონი 1563 წლის 20 აგვისტოს მოსკოვში ჩავიდა. ჩასვლისთანავე გაიმართა მისი აუდიენცია ივანე მრისხანესთან, რომელსაც შაჰის გამოგზავნილი ხალათი მიართვა და მასთან საუბარიც გამართა. რელაციოდან ვიგებთ, რომ მოსკოვის ხელმწიფე დაინტერესდა, თუ რამდენად გართვა თავი ჯენკინსონმა სამხრეთ კავკასიის მიმართ მის დავალებებს: „მისი უმაღლესობა მესაუბრა იმ მეფის საქმეებზე, რომელიც მე

⁶⁶ იგულისხმება შირვანის – თ.ქ.

⁶⁷ A. Jenkinson. In: R. Hakluyt, “The Principle Navigations, Voyages, Traffiques and Discoveries of the English Nation” (1598-1600).

⁶⁸ Edmund M. Herzig. Rise of the Julfa Merchants. In: Safavid Persia: The History and Politics of an Islamic Society (ed. Ch. Melville). University of Cambridge. Cambridge. 1996, გვ. 309-312.

მომანდო საზრუნავად“⁶⁹ – წერს ის. სავარაუდოდ, აქ ქართველ მეფესთან ურთიერთობა უნდა ვიგულისხმოთ. შემდეგ ინგლისელი სავაჭრო აგენტი კიდევ ერთ საინტერესო ფრაზას ამბობს, რომლითაც პრაქტიკულად, შეიძლება ითქვას, რომ საკუთრივ ინგლისისა სავაჭრო-პოლიტიკური ინტერესების გაძტარებლის გარდა (როგორც მოსკოვის კომპანიის წარმომადგენელი), მოსკოვის ხელმწიფის ხელდასხმული აგენტის როლში გვევლინება, რადგან ეს აუცილებელი პირობაა, როგორც „მოსკოვის კომპანიის“ შემდგომი საქმიანობის გასაფართოვებლად, ასევე იმ ტრაფიკის უზრუნველსაყოფად, თუკი ჩრდილოეთის გზა იქნება გამოყენებული აღმოსავლეთთან დასაკავშირებლად: „ჩემმა მონათხრობმა ნასიამოვნები დატოვა, შეესაბამებოდა რა მის სურვილებს და მითხრა: მე გამიწიე კარგი სამსახური, რისთვისაც გმადლობ და დაგაჯილდოვებ ამისთვის. [რუსეთის ხელმწიფემ] ასევე ისურვა, რომ კიდევ ვიმოგზაურო იქ მისი საქმეებისთვის და გავუწიო სამსახური. მე ვუპასუხე, რომ გულითადად მოხარული ვიყავი, რომ ჩემი სამსახური ასე მისაღები აღმოჩნდა მისი უმაღლესობისთვის და რომ ეს ყველაფერი, რაც გავაკეთე, იყო მხოლოდ მოვალეობა. თავი დაუეკარი მორჩილად, რათა განევრძო თავისი კეთილგანწყობა თქვენდამი[კომპანიისადმი] და, ამავე დროს, მოკრძალებულად ვთხოვე მის დიდებულებას მოებოძა ახალი პრივილეგიები თქვენთვის, უფრო ფართო, ვიდრე უწინდელი. ეს მაშინვე იქნა ბოძებული და მეც წამოვედი.“⁷⁰

ჯენკინსონი ინგლისში დაბრუნდა 1564 წელს. მან კიდევ ორი მოგზაურობა მოაწყო რუსეთში, თუმცა აზიაში აღარ დაბრუნებულა. მიუხედავად ამისა, იგი ნამდვილად ერთ-ერთი უდიდესი ინგლისელი მოგზაური და პიონერი იყო ამ მიმართულებით. ენტონი ჯენკინსონის მიერ დატოვებული ჩანაწერები კი საგულისხმო და საინტერესო ინფორმაციას შეიცავს არა მხოლოდ ევროპა-აღმოსავლეთის, ოსმალებისა და სეფიანების, ასევე მზარდი რუსეთის სახელმწიფოს საერთაშორისო ასპარეზზე გამოსვლის კუთხით; გამჭრიახი თვითმხილველის – ჯენკინსონის რელაციონი გვეხმარება გარეშე თვალით შევხედოთ სეფიანთა სპარსეთისა და ოსმალთა დაპირისპირებაში უნებურად ჩართული სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოებისა და ხალხების მდგომარეობას, განპირობებულს როგორც შიდა დაპირისპირებებით, ასევე სეფიან-ოსმალთა მიმძლავრების ანდა მათი ერთმანეთში ბრძოლის კვლად ქცევით; აგრეთვე, მისი, როგორც ნეიტრალური ავტორის, ცნობების ქართულ და სპარსულ წყაროებთან შეჯერებით, დავაზუსტოთ ქართული ისტორიოგრაფიისთვის რიგი საკამათო საკითხები.

⁶⁹ A. Jenkinson. in: Hakluyt's Voyages, გვ. 110

⁷⁰ Jenkinson Anthony, in: Hakluyt's Voyages, გვ. 111.

Tea Karchava

Assistant Professor

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

**ENGLAND'S COMMERCIAL AND DIPLOMATIC GOALS
IN THE EAST AND SOME ISSUES OF GEORGIAN HISTORY
(ACCORDING TO ANTHONY JENKINSON'S NOTES)**

Summary

In the present paper the economic and diplomatic motivations of visits of English merchants to Persia and the South Caucasus is analyzed against the background of relationship between Europe and the East. Also, impartial comparison of the obtained material with the Georgian and Persian sources allows us to define precisely a number of controversial issues of Georgian historiography.

Great geographical discoveries that fundamentally changed social, economic and mental development of European states, and significant expansion of the Ottoman Empire put one of the problematic issues for the early modern Europe on the agenda – to confront the new reality or to accept it. Besides, the cataclysms of that period provoked an unprecedented interest in having trade routes and markets for trading in every direction (Asia, Africa and America).

Within the context of the confrontation, some attempts were made to create anti-Ottoman coalitions. The West considered that Safavid Persia would be the best partner for that as the main enemy of the Ottoman Turks in the East. However, anti-Ottoman coalitions were not able to unite all the states of Western Europe and to keep to one standpoint: in that period the Habsburgs were in constant confrontation with the Ottoman Empire, while France was its ally; in Levant, the position of Venice was staggering according to their own interests, and the English were primarily driven by economic motives. They wanted to seize new trading areas in the Mediterranean and in general in the East and did their best for that. Through different ways they managed to enter the Ottoman controlled area and the Near East.

In 1558-1581, the representatives of the "Muscovy Company", the English company well-established on the Russian market, had seven visits in the East – one in Central Asia, and six in Safavid Persia. The reports on each visit

were submitted to the company and to the Royal Court and are included in the famous work of Richard Hakluyt “The Principal Navigations, Voyages, Traffiques and Discoveries of the English Nation”. The English merchants were trying and struggling for opening a way in that direction. They left interesting materials about Safavid Persia and about the South Caucasian nations controlled by that state; about the relationship of those nations with Persia, Ottoman Empire and Russia; about internal economic conditions and political situation etc. However, in terms of specific political situation in Georgian states and the information provided in the materials of Anthony Jenkinson (we mean his full account that we translated rather than the fragmentary information of other Georgian researchers), we consider that first of all the accounts of his travels in Persia and the South Caucasus are worthy of attention.

Antony Jenkinson’s accounts show the broad travelling profile of English trade agents, their diplomatic flexibility and insight in political situation that is clear from his conversations with the people he met during his traveling and especially in his actions and conversations during his audience with the shah. It is noteworthy that in that moment he did not miss an opportunity to note the goal of the Ottoman ambassadors’ visit to Shah and the result they achieved. Also, he noticed their negative attitude to his visit and the factors that were the impediments in obtaining the trade privileges from the Safavid dynasty. The same can be said about his contact with Shah’s subordinate Shirvan and Georgian kings, about his assessment of political situation in these countries and his attempts to establish foreign relationships. Naturally, as a representative of the trade company he assessed the scale of silk production as the main export goods in Safiavid Iran and its dominions, and the prospects of its exchange for English broadcloth. His account clearly shows that Kakheti and Shirvan, which were the Safavid dominions, were the row silk production areas. Also, he was well-aware of the main European competitors in the East and tried to get rid of the Venetians that was not so easy, because they were well established in Tabriz. It is of interest how skillfully Jenkinson tries to gain Shah’s goodwill for England when he portrays them as the enemies of Portuguese (appearance of the Portuguese in the Gulf of Persia greatly strained relations between them and Safavids) and, also, what potential risks he sees in the case if the South Caucasian nations decide to pursue an independent policy etc.

Similarly to the material of other travellers, the accounts of Anthony Jenkinson, the farsighted witness, clearly show the interest of Safavid Empire to

the political course of European states and Russia. No less interesting is that Russia, which had already appeared in the international arena by that time, was concerned in communication with the South Caucasian countries and actually, Jenkinson carried out the assignments of Russia (in addition to the assignment of his company and its interests) while travelling in the Safavid dominions (otherwise he would not be permitted to travel through Russia).

It is not disputable that the 16th century was very difficult for Georgia, when the fragmented country being under the influence of Ottoman Turks and Safavids, was struggling for survival. There are not very many Georgian sources about this period. Therefore, any material that can help us to reconstruct the events that took place in the past of our country and to see the picture in a wider spectrum is of special importance for us. In the paper we try to connect the fragments, where Anthony Jenkinson mentions Georgians, and also compare them with the relevant Persian, Ottoman and Georgian sources of the same epoch. That adds more clarity to the analysis of Georgian political, economic and diplomatic problems of the 16th century and to the dispute regarding the identification of the persons (Georgians) mentioned in the report